

ЧЕТВРТИ И ПЕТИ ПЕРИОДИЧНИ ИЗВЕШТАЈ О ПРИМЕНИ
КОНВЕНЦИЈЕ О ПРАВИМА ДЕТЕТА

Анекс II

**Извештај организација цивилног друштва о
примени препорука Комитета за права детета из
Закључних запажања CRC /C/SR.2193 од 3.
фебруара 2017. године**

**Примена препорука Комитета за права детета из Закључних запажања
CRC /C/SR.2193 од 3. фебруара 2017. године сачињен на основу прилога и
публикација следећих организација цивилног друштва:**

1. Центар за права детета
2. Ужички центар за права детета
3. Мрежа организација за децу Србије
4. Београдски центар за људска права
5. ПИН - Psychosocial Innovation Network
6. Центар за интеграцију младих
7. МДРИ – С, Иницијатива за права особа са менталним инвалидитетом
8. Центар за социјалну политику
9. АСТРА - Акција против трговине људима

А. Опште мере имплементације (чланови 4, 42 и 44, став 6 Конвенције)

2 кластер

Законодавство

Препорука из става 7. CRC/C/SRB/CO/2-3

Нацрт закона о правима детета и Заштитнику права детета је прошао фазу јавне расправе у јуну 2019. године, послат је надлежним министарствима и другим институцијама на мишљење, међутим закон и даље није усвојен.

Закон о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору био је на снази до 31. децембра 2019. године. Закон о буџетском систему, измењен је децембра 2020. године, и на тај начин се укинуо принцип запошљавања у јавном сектору, који се односио на то да за сваког новозапосленог мора да се добије одобрење Владине комисије, и увео систем запошљавања у складу са потребама за кадровима, што значи да, под одређеним условима, послодавцу не треба претходно поменуто одобрење.

3 кластер

Свеобухватна политика и стратегија

Препорука из става 9. CRC/C/SRB/CO/2-3

Претходни акциони план за децу је престао да важи 2015. године. Иако је у априлу 2018. године министар за рад, запошљавање, борачка и социјална питања донео решење о формирању радне групе за израду новог Националног акционог плана за децу, радна група још увек није формално започела радом нити је утврђен обухват овог плана и динамика његове израде. Нису обављене консултације са релевантним заинтересованим актерима, нити са децом, у циљу процене о ефикасности претходног плана, а нема информација да се планирају такве консултације.

4 кластер

Координација

Препорука из става 11. CRC/C/SRB/CO/2-3

Савет за права детета је од 2017. до новембра 2019. године одржао осам седница. У периоду 2017-2019. Савет је донео низ одлука и разматрао питања од значаја за остваривање права детета, као што су усвајање закључка о прихватању понуђеног текста Нацрта стратегије за превенцију и заштиту деце од насиља за период 2018-2022. године,

доношење одлуке да се образује радно тело (посебна радна група унутар Савета) која ће се бавити питањима раног развоја деце, усвајање закључка да се подржава иницијатива за хитно формирање посебних установа за лечење и оспособљавање у смислу чл. 23 Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, а у вези са чл. 60 Закона о социјалној заштити, упућена од стране Савета за праћење и унапређење рада органа кривичног поступка и извршење кривичних санкција према малолетницима и др.

Савет за права детета у новом сазиву је формиран Одлуком Владе о образовању 1. априла 2021. године, са мандатом до марта 2022. године.

Савет је одржао две седнице, на којима су разматрани задаци Савета и на којој је указано на неке од главних проблема са којима се сусрећу деца и млади, као и на то да ће у фокусу рада бити забрана дечјег рада и проблем дигиталног насиља. Посебно је забрињавајуће што се Савет није састајао током 2020. године, када је и избила криза изазвана пандемијом КОВИД-19, која је и те како нарушила координацију и рад институција на даљем унапређивању права детета у Србији и утицала да се додатно погорша положај деце из осетљивих група.

Савет за права детета је подржан од стране Министарства за бригу о породици и демографију, али за његов рад и даље нису обезбеђена посебна буџетска средства нити посебно ангажовано особље.

Одбор за права детета се редовно састајао у 2018. и 2019. години. Током 2020. године, Одбор је одржао две седнице, док је током 2022. одржао пет. И даље има ограничену функцију надзора у вези са интегрисањем права детета у национално законодавство и потребно је да интензивира рад у оквиру своје надлежности.

5 кластер

Расподела средстава

Препорука из става 12. CRC/C/SRB/CO/2-3

Тренутно је делимично могуће пратити алокацију средстава за децу и породицу са децом у буџетском систему путем класе 040 Породица и деца, категорија Социјална заштита и категорија образовање у оквиру функционалне класификације. Међутим, иако је функционална класификација годинама у употреби, у примени ове класификације постоје одређени проблеми пре свега на локалном нивоу код категорија Социјална заштита јер општине не раздвајају категорију по класама или не раде довољно прецизно.

Програмско буџетирање уведено је 2015. године, на националном и локалном нивоу. На националном нивоу постоји програм Породичноправна заштита, а на локалном нивоу програмска активност Подршка деци и породицама са децом, док на оба нивоа постоји сектор образовање. Стална конференција градова и општина (СКГО) припремила је предлог програмске класификације социјалне заштите и образовања са детаљно разрађеним индикаторима учинка који у потпуности омогућава праћење адекватности, ефикасности и правичности, али Министарство финансија још увек није усвојило овај предлог.

До сада су механизми за праћење и евалуацију адекватности, ефикасности и праведности расподеле средстава издвојених за спровођење Конвенције нису

успостављени. Савет за права детета се у свом досадашњем раду није бавио овим питањем.

У Србији је пракса партиципативног буџетирања тек у повоју и то само на локалном нивоу и не постоји пракса јавног планирања буџета за децу.

За сада не постоји израђена методологија нити пракса свеобухватне процене буџетских потреба за децу.

6 кластер

Прикупљање података

Препорука из става 15 CRC/C/SRB/CO/2-3

Податке о деци прикупљају надлежна министарства, у оквиру својих надлежности. Обраду података врши Републички завод за статистику, који објављује публикације, студије и анализе. Републички завод за социјалну заштиту прикупља и обрађује податке из система социјалне заштите. Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва развио је индикаторе за праћење достигнутог нивоа социјалног укључивања и смањења сиромаштва и усклађивање праћења показатеља социјалне укључености са земљама ЕУ. Не постоји систематско прикупљање података о деци, већ се за праћење остваривања права детета користе подаци из различитих извора, који често нису упоредиви јер се прикупљају по различитој методологији. Недостатак поузданих и упоредивих података и евиденција отежава креирање делотворних политика према деци, као и ефикасну међусекторску сарадњу.

Постоји ДевИнфо база података, намењена за праћење друштвеног развоја, направљена у сарадњи са УНИЦЕФ-ом, као и општинска ДевИнфо база, која пружа велики број података из области образовања, здравља и социјалне заштите на нивоу општине — за сваку од 174 општине. Ова база података ажурира се два пута годишње и садржи 166 социоекономских показатеља разврстаних према полу, старости и другим варијаблама.

Истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце у Србији 2014. и Истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце у ромским насељима у Србији 2014 — МІСС 5 спроведена су у сарадњи Републичког завода за статистику и УНИЦЕФ-а. Нови круг, МІСС 6, покренут је у октобру 2016. године и посебно је усмерен ка прикупљању података који се тичу Циљева одрживог развоја. Такође, започет је шести циклус Истраживања вишеструких показатеља (о положају жена и деце) које је спроведено у периоду од 2. септембра до 10. новембра 2019. године и објављено.

7 кластер

Независно праћење

Препорука из става 17. CRC/C/SRB/CO/2-3

Функционисање институције Заштитника грађана има два битна недостатка када је у питању заштита права детета. Први недостатак је у томе што поступак по притужбама није прилагођен детету, а у случају повреде права детета, притужбу у име малолетног лица може поднети његов родитељ, односно законски заступник Други је да област права детета није посебно издвојена у оквиру институције, већ се овом темом бави Сектор за заштиту права детета, равноправност полова и права особа са инвалидитетом. Нацрт закона о правима детета и Заштитнику права детета који предвиђа успостављање институције Заштитника права детета и даље није усвојен.

Усвајањем новог Закона о Заштитнику грађана, почетком новембра 2021. године, дошло је до одређеног напретка. Тако је прописано да дете старије од десет година може самостално да поднесе притужбу због повреде права детета, као и да притужбу може да поднесе дететов родитељ или старатељ, као и удружење које се бави заштитом права детета, уз сагласност родитеља/старатеља или уз сагласност детета ако је навршило десет година (члан 28).

Не постоје процедуре, односно други одговарајући акт којим се обезбеђује приватност и заштита деце жртава, нарочито приликом мониторинга и пратећих посета институцијама, које се спроводе у оквиру институције Заштитника грађана као НПМ-а. Према подацима Заштитника грађана, приликом састава групе за посете води се рачуна о заступљености стручњака потребних профила за спровођење адекватног мониторинга, уз обавезно учешће правника и лекара. У зависности од врсте установе, у саставу групе су и психолози, специјални педагози и стручњаци других профила.

У оквиру рада канцеларије Заштитника грађана, сарадници у сектору за права детета, родну равноправност и права особа са инвалидитетом су прошли низ обука о правима деце жртава сексуалног злостављања, породичног насиља, начин рада и радионицама са децом, начин обављања разговора са децом у затвореним установама, раду независних институција за заштиту људских права у области права детета, телефонском саветовању деце и младих и др. У 2021. години, од укупно 9 запослених у поменутом Сектору, петоро се бави правима детета.

До краја 2021. године индикатори који се односе на формирање и функционисање Омбудсмана за права детета нису испуњени.

8 кластер

Ширење информација, подизање свести и обука

Препорука из става 21. CRC/C/SRB/CO/2-3

У претходном периоду Република Србија учинила је напоре да осигура обуке за професионалце који раде са децом. Национална академија за јавну управу је, уз подршку Министарства државне управе и локалне самоуправе, 2019. године акредитовала обуку о правима детета за запослене у јединицама локалне самоуправе – Остваривање права детета, која се нашла у Општем програму обуке запослених у јединицама локалне самоуправе за 2020. годину.

Такође, Министарство просвете, науке и технолошког развоја у сарадњи са Ужичким центром за права детета и Песталози дејчјом фондацијом (Pestalozzi Children's Foundation) наставило је са обукама просветних саветника и инспектора о правима детета који је до сада обухватио укупно 178 саветника и инспектора из скоро свих општина Србије.

Правилници о сталном стручном усавршавању професионалних група које раде са децом и за децу у свим релевантним секторима прописују обавезну обуку о правима детета. Два учитељска/педагошка факултета у Београду и Јагодини кроз процес акредитације званично су укључили елементе образовања за права детета за своје студенте - будуће просветне раднике. Ипак, ови напори нису на системски начин увели стручно оспособљавање о правима детета. образовање за права детета није део иницијалног образовања учитеља и наставника. Резултати истраживања које је 2019. године спровео Ужички центар за права детета, показују да већина учитеља и наставника не познаје садржај права детета, не препознаје ситуације у образовном контексту у којима се права

крше, као ни процедуре поступања у ситуацијама кршења права и превентивне активности којима би спречили кршење одређених права. Мање од половине наставника изјављује да примењује неке од садржаја образовања за права детета у настави свог предмета, или у ваннаставним активностима/часовима одељењског старешине. Од њих само једна четвртина наводи и конкретне примере који указују на планско и смислено укључивање садржаја из области образовања за права детета на часу или на ваннаставним активностима. Овај налаз може да се тумачи чињеницом да учитељи и наставници немају довољно развијене компетенције за остваривање права детета

Системско укључивање наставе о одредбама Конвенције о правима детета није обезбеђено у образовном систему Републике Србије. У претходном периоду није дошло до помака у односу на ову препоруку Комитета. Увођењем предмета Грађанско васпитање Републике Србије је само делимично одговорила на ову међународну обавезу, што је Комитет и констатовао у претходним циклусима извештавања и разматрања извештаја. Грађанско васпитање садржи теме које се односе на учење о правима детета, али није обавезан предмет већ изборни, те сходно томе, не задовољава стандарде Конвенције која предвиђа да образовање о правима детета буде доступно свој деци, на свим нивоима образовања.

Истраживање које је спровео Ужички центар за права детета о изложености деце штетним садржајима и лажним вестима у медијима указује да су млади интензивно изложени кршењу права детета кроз медије. Чак и медији са националном фреквенцијом не поштују законски регулисана правила о врсти садржаја и начину њиховог емитовања. Ово се посебно односи на тзв. „ријалити програми” који обилују непримереним садржајем, вербалним сукобима и насиљем, па чак и порнографским сценама, а као што показују налази овог истраживања, управо је то место на коме се млади научесталије срећу са штетним садржајем.

Јавни сервис Републике Србије у програмској шеми нема редовне садржаје који се односе на права детета. У креирању ових садржаја Јавни сервис и други емитери који имају националну фреквенцију не консултују и не укључују децу у израду тих програма у складу са одредбама Конвенције нити поштују етичке кодексе у заштити достојанства и приватности детета.

Правилником о заштити права малолетника у области пружања медијских услуга, донетим 2015. године од стране Савета Регулаторног тела за електронске медије (РЕМ), „пужалац медијске услуге дужан је да предузме све неопходне мере како његов програмски садржај не би нашкодио развоју малолетника, имајући при том у виду да малолетници уживају право на већи степен заштите слободног развоја личности него пунолетна лица”. Иако постоји законодавни оквир, у пракси се он, судећи према налазима поменутог истраживања, не примењује, што указује на чињеницу да одговарајућа тела, односно институције које су задужене за спровођење регулативе, не реагују адекватно и правовремено. Посебно су забрињавајући подаци који говоре о томе да медији који предњаче у објављивању лажних вести истовремено добијају значајна средства на конкурсима које спроводи држава. Овим државама не само да не спречава ширење лажних вести, већ активно доприноси њиховом ширењу.

19.Д. и 19.Е. Нови Национални акциони план за децу још увек није усвојен.

Б. Дефиниција детета (члан 1)

9. Кластер

Дефиниција детета

Препорука из става 21. CRC/C/SRB/CO/2-3

Формирана је Радна група за израду текста Нацрта закона о изменама и допунама Породичног закона са циљем његовог унапређивања и усклађивања са другим законима, као што су Закон о социјалној заштити и Закон о изменама и допунама Закона о финансијској подршци породици са децом, као и са међународним стандардима и принципима. Одржана су шест састанка, и сачињен преднацрт документа. Неке од новина су увођење дефиниције детета у складу са Конвенцијом о правима детета, као и и брисање става 2 члана 23 који прописује да суд може из оправданих разлога да дозволи склапање брака малолетном лицу које је навршило 16. годину што би довело до спречавања раних бракова као формалне заједнице.

Ц. Општи принципи (чл. 2, 3, 6 и 12 Конвенције)

10 кластер

Недискриминација

Препорука из става 25. CRC/C/SRB/CO/2-3

Република Србија је током последњих 15 година изградила солидан антидискриминаторни законски оквир, пре свега у смислу усвајања Закона о забрани дискриминације али и укључивањем тзв. антидискриминаторних одредби у бројне појединачне законе.

Нажалост, као и у многим другим сегментима у Републици Србији, нараочито када је реч о поштовању дечијих права, постоји огроман раскорак између постојећег законодавног оквира и онога што се примењује у пракси, односно, често изостаје пуна примена свих прописа, па тако и антидискриминаторни законски оквиру остаје некада само „мртво слово на папиру“, док је реалност коју живе деца из маргинализованих група – потпуно другачија.

Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања у августу 2019. године објавило Анализу ефеката, односно полазне основе за израду нове Стратегије превенције и заштите од дискриминације за период од 2020. до 2025. године. Према доступним подацима, процењује се да је око 60% мера предвиђених Акционим планом за спровођење Стратегије превенције и заштите од дискриминације за период 2013-2018. реализовано.

Посебна радна група за припрему текста Нацрта закона о изменама и допунама Закона о забрани дискриминације формирана је 3. фебруара 2021. године након чега су заинтересоване стране имале могућност да учествују у јавним консултацијама за израду полазних основа, а затим у јавној расправи о Нацрту закона која је трајала од 3. до 23. марта 2021. године. Закон о изменама и допунама закона о забрани дискриминације усвојен је 20. маја 2021. године. Њиме се уређује општа забрана дискриминације, облици и случајеви дискриминације, као и поступци заштите од дискриминације. Чланом 22. Закона о забрани дискриминације експлицитно је забрањена дискриминацију деце, односно гарантована једнакост све деце, без обзира на неко лично својство.

Немогуће је утврдити тачан број покренутих поступака пред Повереником за заштиту равноправности, као и броја Повереникових издатих мишљења и препорука за заштиту од дискриминације ромске деце, деце са сметњама у развоју, деце припадника мањина, избеглица и деце тражиоца азила, деце мигранта, деце која живе и раде на улици, ЛГБТ деце и деце са ХИВ/АИДС.

Деци је омогућено да самостално подносе притужбе Поверенику за заштиту равноправности на обрасцу притужбе који је прилагођен деци и младима. Упркос постојећој препоруци Комитета да се уведе посебан механизам у оквиру институције Повереника за заштиту равноправности који би се само бавио питањем дискриминације деце – ово се још увек није остварило, као што још увек не постоји ни посебна институција Омбудсмана за права детета.

Повереник за заштиту равноправности није реаговао на две пријаве званично поднете од стране Ужичког центра за права детета, а које се односе на неједнак третман деце у остваривању права на новчане накнаде које је Влада Србије додељивала као помоћ грађанима у ситуацији пандемије КОВИД-19. Иако је и институција Повереника у посебном поступку утврдила да су деца имала неједнак третман у погледу мера које је Влада Србије доносила како би ублажила негативне последице епидемије, односно да мере које је Влада доносила нису довољно уважиле потребе деце и породице са децом, на званичне пријаве Повереник за заштиту равноправности није реаговао, иако је дужана да то учини у складу са законом.

Дугорочније едукативне кампање, које би биле пре свега усмерене, ка разбијању предрасуда и стереотипа о деци из маргинализованих група – нису биле реализоване у довољној мери током овог извештајног периода.

Деца Роми, друге националне мањине, ЛГБТ деца, деца са сметњама у развоју, сиромашна деца – и даље су често искључена из система образовања, здравственог, система социјалне заштите и свих других сегмената које чине неопходан оквир за сретно детињство и развијање пуних дечијих капацитета, и то пре свега „нечињењем“ или „недовољним“ чињењем релевантних институција Републике Србије.

Најскорији и можда најдрастичнији пример, јесте свакако системска дискриминација огромног броја деце из маргинализованих група, а током пандемије Ковид - 19 и то пре свега услед немогућности ове деце да на адекватан начин буду укључени у онлајн наставу. Изолација, здравствени систем који је дужи верменски период у колапсу (услед пребукираних капацитета због свеопште пандемије), систем социјалне заштите који није био довољно респонсиван да одговори на потребе најугроженије деце нити да креира одговарајуће афирмативне механизме – све ово је довело до још већег искључивања и маргинализације, односно дискриминације деце припадника различитих мањинских група.

Постојећи здравствени информациони систем не прати показатеље који би омогућили процену обезбеђености деце предшколског и школског узраста у руралним подручјима здравственим радницима и доступности, приступачности и коришћење услуга здравствене заштите овој деци.

Када је у питању образовање у раном детињству, 45,9% деце узраста 3-5 година из неградских насеља похађа предшколско образовање, наспрам 70,5% деце истог узраста из градских средина, указују резултати истраживања МИКС-6 из 2019. Основну школу похађа 98% деце из градских средина и 99,8% деце из неградских насеља. Подаци о

забележеним случајевима кршења примене Закона о основама система образовања и васпитања о обавезама родитеља и установа по питању уписа детета у ПУ и ОШ (индикатор 23.Б.3.) нису доступни. Подаци истраживања МИКС-6 из 2019. указују да постоје деца која су ван основношколског система образовање (0,4%).

Образовни систем, систем социјалне и здравствене заштите, породично-правне заштита, само су неке од области у оквиру којих је неопходно да институције уложе много веће напоре како би свака од ових области била на једнак начин доступна сваком детету, односно потребно је да држава предузима све, законом расположиве афирмативне мере, како би унапредила положај деце из угрожених група и сузбила дискриминаторну праксу ка њима.

11 кластер

Најбољи интереси детета

Препорука 27. CRC/C/SRB/CO/2-3

Принцип најбољег интереса детета се помиње у Уставу Републике Србије, у контексту права и дужности родитеља. Породични закон предвиђа да је свако дужан да руководи најбољим интересом детета у свим активностима које се тичу детета (чл. 6. ст. 1). Овај принцип није на адекватан начин нормативно конкретизован и процесно операционализован и није успостављен као правило поступања које важи за све одлуке које се тичу детета у правном поретку Републике Србије, тако да су његови практични донети нејасни и ограничени. Не постоје правилници у управним и судским поступцима, системима унутрашњих послова, образовања, здравствене и социјалне заштите којима се дефинишу смернице, процедуре и критеријуми за доследно тумачење, одређивање и примену принципа најбољих интереса детета у складу са Општим коментаром 14.

Не постоје разрађени програми обука о примени процедуре и критеријума са смерницама свим релевантним лицима у власти за одређивање најбољег интереса детета у свакој области и за давање потребне тежине интереса детета као примарног значаја.

Припремљен је *Приручник о примени принципа најбољих интереса детета за судије и стручњака центара за социјални рад у грађанским судским поступцима* у оквиру пројектних активности Центра за права детета. Према налазима истраживања Центра за права детета „*Како до правосуђа по мери детета — истраживање ефикасности, учешћа и утврђивања најбољег интереса детета у грађанским судским поступцима*” спроведено у партнерству са УНИЦЕФ-ом 2017. године, утврђено је да су израђене смернице саме по себи нису произвеле жељени помак у квалитативном сагледавању принципа најбољих интереса детета ни код судија ни код органа старатељства, што упућује на закључак да је неопходно наставити рад са развијеним инструментом и надоградити га другим активностима као што је јачање капацитета стручњака.

12 кластер

Право на живот, опстанак и развој

Препорука 29. CRC/C/SRB/CO/2-3

Израђен је Нацрт Плана оптимизације мреже установа здравствене заштите у Србији (Мастер план здравства), у коме је предложена регионална организација перинаталне здравствене заштите која има три нивоа сложености. Додатно, предвиђено је оснивање пет перинатолошких центара највишег ранга насталих хоризонталном функционалном интеграцијом.

Постигнут је практично потпун обухват рођења уз стручну помоћ - 100% деце у Србији је рођено у здравственој установи, а 99% деце у ромским насељима је рођено уз стручну помоћ и ти порођаји су обављени у здравственим установама. Перинатална смртност је практично непромењена са 8,1 мртворођених и умрлих током прве недеље након порођаја на 1000 рођених, у 2019. години, а 8,2 у 2020. години. Неонатална смртност је порасла са 3,6 умрлих од рођења до 28 дана живота на 1000 живорођених у 2019. на 3,8 у 2018. години. Смртност одојчади је такође порасла за годину дана са 4,8 на 5 умрле одојчади на 1000 живорођених у 2020. години. Смртност одојчади у ромским насељима према подацима МIСCС-а који се односе на 2019. годину је 8 умрле одојчади на 1000 живорођене деце и значајно је већа од националног просека, мада је смањена за скоро пет умрле одојчади од претходног истраживања МIСCС-а из 2014. године. Смртност деце до навршеног петог рођендана је у 2018. години износила 5,1 умрлих на 1000 живорођених да би у 2019. години њена вредност порасла на 5,8. Смртност деце до пет година старости у ромским насељима је 9 умрле деце на 1000 живорођених према подацима истраживања МIСCС-а из 2019. године.

У Србији је након порођаја 94% жена имало посету патронажне сестре у недељи после порођаја (просечан број посета је био 3,8 пута) док је у ромским насељима је 90% жена имало посету патронажне сестре у недељи после порођаја (просечан број посета одојчету је био 3,6 пута). База података о раду здравствених медијаторки и њиховим посетама породиљама, новорођенчади и одојчади у подстандардним ромским насељима није доступна већ неколико година.

Од краја 2017. године број (ромских) здравствених медијаторки је повећан са 80 на 85 у 2019. години, а њихов радноправни статус није решен нити је прихваћен одрживи модел њихове институционализације. Обезбеђена су средства за њихов рад (компјутери и интернет конекција) али је база података о раду здравствених медијаторки која је лоцирана у Министарству здравља тренутно неактивна. У 2021. години, здравствене медијаторке су ангажоване на вакцинацији ромског становништва у подстандардним насељима од КОВИД-19 и у ту сврху су им обезбеђена возила за транспорт старијих који се отежано крећу.

Према Извештају Владе Републике Србије у делу који се односи на резултате програма и пројеката Министарства здравља - унапређење доступности здравствене заштите ромској популацији, наведено је да је у 2020. години обављено 8.250 вакцинација и систематских прегледа ромске деце, као и да је остварено 2.150 докумената (здравствених књижица, личних докумената и овера здравствених књижица). Додатно, 10.500 деце је прошло радионице и планиране разговоре из различитих области здравственог васпитања.

13 кластер

Поштовање мишљења детета

Препорука 31. CRC/C/SRB/CO/2-3

Породични закон садржи одредбу о праву детета да се саслуша његово/њено мишљење (чл. 65) која није у потпуности усклађена са Општим коментаром 12. Право детета на слободно изражавање мишљења није гарантовано као опште право детета којим би се успоставила обавеза да се саслуша мишљење детета за родитеље и запослене у свим органима власти, установама и институцијама. Полазне основе на којима ће радити Посебна радна група за израду Нацрта закона о изменама и допунама Породичног

закона, предвиђају право детета да изрази своје мишљење у поступцима који га се тичу, без обрзира на узраст детета, што до сада није био случај.

Правилници којима се дефинишу смернице, процедуре и критеријуми за доследно тумачење, одређивање и примену принципа и права детета да се саслуша његово/њено мишљење у процесу доношења одлуке од интереса за дете у складу са ОК 12 у системима образовања, социјалне заштите, здравствене заштите и правосуђа не постоје.

Такође, не постоје ни програми обуке о поступку примене права детета да се његово/њено мишљење прибави и адекватно узме у обзир у поступцима у системима образовања, социјалне заштите, здравствене заштите и правосуђа као ни механизми на националном и локалном нивоу који омогућавају учешће деце и њихов утицај на унапређење јавних политика које их се тичу.

Принцип партиципације није препознат ни Законом о основама система образовања и васпитања. Консултације са децом у циљу прибављања њиховог мишљења се не спроводе, а тела на локалном и националном нивоу у којима деца учествују и дају мишљење на теме које се директно тичу постоје само у оквиру школских парламената. Пратећи препоруку Комитета, Ужички центар за права детета израдио је Предлог практичне политике са предлогом Правилника о партиципацији и информисању ученика у основном образовању и затражио мишљење Савета за права детета, али предлог још увек није узет у разматрање.

Што се тиче пројектних активности, припремљен је приручник о учешћу детета за судије и стручњаке центара за социјални рад у грађанским судским поступцима у оквиру пројектних активности Центра за права детета. У оквиру пројекта „Право детета да се његово мишљење чује” које је Центар за права детета спровео уз подршку ЕУ кроз програм Европски инструмент за демократију и људска права (ЕИДХР), припремљене су брошуре и онлајн мобилна апликација за децу о праву на партиципацију у грађанским судским поступцима, систему алтернативног старања, образовању и здравственој заштити..

Д. Грађанска права и слободе (ставови 7, 8 и 13-17)

14 кластер

Регистрација рођења

Препорука из става 19. CRC/C/SRB/CO/2-3

Иако ратификоване међународне конвенције, Устав и Породични закон налажу да свако дете мора бити уписано у МКР одмах по рођењу, одредбе подзаконских аката који уређују поступак пријаве рођења и упис у МКР, у пракси стварају бројне препреке да се деца родитеља који не поседују личне документе упишу у матичне књиге рођених. Деца чије мајке не поседују личне документе не могу бити уписана у матичну књигу рођених одмах након рођења, већ је за њих потребно водити посебне поступке (одређивање личног имена, накнадни упис у матичну књигу рођених или ванпарнични судски поступак утврђивања времена и места рођења детета, што може да траје дужи временски период).

Одредбама два подзаконска акта прописано је да се подаци о родитељима уносе у образац за пријаву рођења и матичне књиге рођених на основу њиховог извода из матичне књиге рођених (и извода из матичне књиге венчаних ако су у браку) и личне

карте (или пасоша за странце). То значи да ако мајка не поседује таква документа, неће моћи да одреди лично име свог детета и дете ће остати неуписано у матичну књигу рођених. То даље значи да ће за дете бити потребно спровести један или више поступака: одређивање личног имена, накнадни упис у матичну књигу рођених или утврђивање времена и места рођења, а у неким случајевима и поступак за стицање држављанства. Ове процедуре могу трајати неколико месеци, а у сложеним случајевима и до годину дана или више. За то време, погођена деца ће остати без извода из матичне књиге рођених и држављанства, а самим тим, у најрањивијем периоду живота, без права на здравствену заштиту и социјалну заштиту, док ће њихове породице, које најчешће припадају најсиромашнијој групи грађана, остати без родитељског и дечјег додатка, чиме се само доприноси њиховој социјалној искључености. Праксис у свом раду стално наилази на нове случајеве ромске деце која нису уписана у матичне књиге рођених, а разлог томе је готово увек недостатак документације мајки.

Члан 7. Конвенције о правима детета и члан 24. став 2. Међународног пакта о грађанским и политичким правима гарантују право на упис рођења и на лично име сваком детету, одмах по рођењу. УНИЦЕФ-ово тумачење правног стандарда – *одмах по рођењу* гласи: „Према члану 7., дете треба да се региструје „одмах по рођењу” што подразумева период одређен данима, а не месецима”. Такође, Уставом Србије прописано је да свако дете има право на лично име и упис у матичне књиге рођених (члан 64. став 2.), док је Породичним законом прописано да свако има право на лично име и да се лично име стиче рођењем (члан 13).

Потребно је изменити подзаконске акте: члан 5. Правилника о поступку издавања пријаве рођења детета и обрасцу пријаве рођења детета у здравственој установи и тачке 10. и 24. Упутства о вођењу матичних књига и обрасцима матичних књига. Овај проблем готово искључиво погађа ромску популацију која ионако представља један од најугроженијих и најдискриминисанијих делова становништва. Министарство државне управе и локалне самоуправе, односно Сектор за матичне књиге и регистре који води Централни регистар становништва, као ни Републички завод за статистику не поседују податак о броју и проценту деце чије рођење је регистровано, а чији родитељи не поседују лична документа.

Остваривање права на упис у матичну књигу рођених (МКР) могло би бити отежано због Закључка Грађанског одељења Врховног касационог суда (ВКС) о надлежности ванпарничног суда у поступку уписа у МКР. Овај закључак је донет 2020. године и према њему Ванпарнични суд је надлежан да одлучује по предлогу за утврђивање времена и места рођења неког лица тек по правноснажном окончању управног поступка у коме је захтев истог лица за упис у МКР одбијен због тога што у том поступку није доказано време и место рођења истог лица. Даље, лице које је било уписано у МКР, али су те књиге уништене, не може тражити од ванпарничног суда да утврђује чињеницу његовог времена и места рођења. На крају, лица која су уписана у МКР тзв. Р. Косово не могу тражити од ванпарничног суда да утврђује чињеницу његовог времена и места рођења.

Деца избеглице и мигранти који се роде на територији Републике Србије, а чији родитељи немају лична документа из државе порекла или уобичајеног боравишта, у пракси се уписују у матичне књиге рођених на основу потврде коју Министарство унутрашњих послова издаје странцима који изразе намеру да поднесу захтев за азил у Србији или на основу личне карте за тражиоце азила уколико су у питању особе које су већ поднеле захтев за азил. Оба документа издају се у складу са чланом 87. Закона о азилу и привременој заштити. Током 2020. године, на територији Београда је у матичну

књигу рођених уписано једно дете, чији је један од родитеља мигрант који није поседовао лична докумената, односно имао је само фотокопију докумената. Недостатак који се овде јавља је немогућност стицања држављанства ове категорије деце. Проблем се јавља јер њихови родитељи, због чињенице да траже или су добили азил у Србији, нису у могућности да траже држављанство земље порекла за своје дете рођено у Србији, због страха од прогона. Управо због ове чињенице, ова деца немају ниједно држављанство, ни земље порекла родитеља ни Србије, па на тај начин постају апатриди. Нема података о броју покренутих поступака за утврђивање држављанства деце чији су родитељи без држављанства или чије држављанство није познато.

Није познат број додељених држављанства деци чији су родитељи без држављанства или чије држављанство није познато. Чланом 13. Закона о држављанству прописано да дете рођено или нађено на територији Србије стиче држављанство рођењем (иус соли) ако су му оба родитеља непозната или непознатог држављанства или без држављанства или ако је дете без држављанства. Међутим, закон овај вид стицања држављанства предвиђа као супсидијарни, при чему дете држављанство Србије не може да стекне аутоматски већ на основу конститутивне одлуке надлежног органа.

Поступак утврђивања држављанства уређен је чланом 44. Закона о држављанству који прописује да министарство надлежно за унутрашње послове врши утврђивање држављанства за лице које је стекло држављанство Републике Србије, а није уписано у матичну књигу рођених или у евиденције држављана које су вођење по досадашњем прописима. Поступак се покреће на захтев особе која је стекла држављанство, а није уписана у матичну књигу рођених, односно на захтев надлежног органа који води поступак остваривања права лица или по службеној дужности. Србија још увек није донела нити усвојила процедуре за утврђивање статуса лица без држављанства.

Јасно је да се ово односи и на Републику Србију где се и даље јавља проблем због чињенице да не постоји поступак натурализације избеглица па самим тим и деца избеглица чиме се аутоматски крше основна права прокламована Конвенцијом. Чињеница је да Закон о азилу и привременој заштити у члану 71 прописује да ће Република Србија обезбедити услове за укључивање лица којима је одобрено право на азил у друштвени, културни и привредни живот, као и да ће омогућити натурализацију избеглица, у оквиру својих могућности. Даље, прокламовано је да начин, услови, поступак и остала питања која су од значаја за поступак натурализације утврђује Влада на предлог Комесаријата за избеглице и миграције. И поред ових законских одредби, поступак и даље није утврђен.

Надлежна министарства донела су крајем прошле године инструкцију о поступању органа у случају рођења детета чији родитељи немају личне документе. Међутим, тај акт не само да није правно обавезујући, него ни на који начин и не покушава да системски реши проблем благовременог уписа деце у МКР. Инструкција садржи само смернице о томе шта би релевантни органи требало да учине да би се за мајке иницирали поступци чији циљ би био да оне добију своје документе, док деца остају неуписана све док мајке не прибаве личне карте.

Закључак је да је неопходно системско решење кроз измену законских и подзаконских прописа који би омогућили упис у матичне књиге рођених све деце, па тако и чији родитељи немају лична документа. Такође, омогућавање натурализације избеглица на територији Србије је неопходно са циљем спречавања апатридије међу овом категоријом деце рођеном у избегличким породицама. Такве измене прописа би ускладиле

законодавство са међународним правним прописима којима је Република Србија обавезана.

Е. Насиље над децом (чл. 19, 24 став 3, 28 став 2, 34, 37(а) и 39)

15 кластер

Заштита деце од свих облика насиља

Препорука из става 33. CRC/C/SRB/CO/2-3

Влада Србије усвојила је Стратегију за превенцију и заштиту деце од насиља од 2020. до 2023. године и припадајући Акциони план 21. маја 2020. године. Стратегијом је прописана мера усклађивања Општег протокола за заштиту деце од злостављања и занемаривања и Посебних протокола. Међутим, Влада Србије још увек није образовала Радну групу за спровођење и праћење Стратегије, нити су именоване организације цивилног друштва које учествују у праћењу и извештавању о спровођењу.

Министарство за бригу о породици и демографију је 29. октобра 2021. године формирало Посебну радну групу за израду текста Предлога Општег протокола за заштиту деце од насиља са циљем усклађивања протокола са најбољим праксама ЕУ, као и укључивањем у Општи протокол свих облика насиља над децом. Општи протокол је усвојен у фебруару 2022. године.

Током првих десет месеци 2021. године, Национални превентивни механизма (у даљем тексту:НПМ) је обавио 12 посета установама у којима се налазе деца. Према информацијама добијеним од Заштитника грађана, у установама у којима се налазе деца постоје интерне процедуре подношења притужби и жалби од стране корисника и њихових родитеља/старатеља. Насиље се пријављује особи од поверења, тј. запосленом социјалном раднику, психологу, дефектологу или неговатељском особљу, које је у највећој мери у директном контакту са корисницима. Ове особе су, по правилу, део интерних тимова за превенцију насиља у установама, или када дође до насиља, одговорне за пријављивање истог, пружање подршке и рехабилитацију кориснику које је био изложен насиљу. Деца и њихови родитељи/старатељи се информишу о могућности жалбе од стране запослених у институцијама.

Такође, према подацима добијеним од Заштитника грађана, малолетне особе, приликом лишења слободе морају да буду упозната са правима која имају. Обавезно је присуство родитеља, старатеља или Центра за социјални рад, а службеници који обављају разговор са њима, морају да имају сертификат за рад са малолетницима. Деца се приликом лишења слободе, писмено и усмено информишу о начину на који могу да поднесу жалбе у вези са лишавањем слободе, условима притвора и поступањем.

У периоду од 2017. године до 2019. године од стране НПМ-а упућено је укупно 54 препоруке које се односе на поступање према малолетним особама. Укупан број препорука по којима је поступљено је 26, а по осталим препорукама (28) није поступљено или је потребно даље праћење. Током првих десет месеци 2021. године, поступано је по 12 препорука НПМ-а у вези са лишавањем слободе деце, условима притвора и поступањем, што чини 92,3% доспелих препорука за које је исход поступања познат. Током првих десет месеци 2021. године, Заштитник грађана није примио ниједну притужбу деце у вези са лишавањем слободе, условима притвора и поступањем.

НПМ не посећује довољно често сва места на којима су деца лишена слободе иако су ова деца у највећем ризику од потенцијалног насиља, а извештаји не садрже детаљне

информације о условима лишења и поступањем према деци са конкретним препорукама. Такође, деца у институцијама и алтернативном збрињавању нису адекватно обавештена о постојећим механизмима који им омогућавају да пријаве насиље на језику који је деци разумљив, као ни о већ постојећим механизмима за подношење жалбе у вези са лишавањем слободе, условима лишења и поступањем на поверљив, безбедан и деци прилагођен начин. Инспекције које врше надзор у оквиру система социјалне заштите не посећују редовно сва места на којима су деца лишена породичне средине, а извештаји нису доступни.

Тим Иницијативе за права особа са менталним инвалидитетом MDRI-S И Disability Rights International спровели су мониторинг установа социјалне заштите у којима бораве деца (3 институције за децу и младе са сметњама у развоју и пет институција за децу без родитељског старања и децу са сметњама у развоју), као и специјалних школа са интернатом и једне приватне установе за смештај деце (СОС дечија села) током 2019. године. Према сазнањима из мониторинга, адекватно информисање деце у институцијама и алтернативном збрињавању о већ постојећим механизмима за подношење жалбе у вези са лишавањем слободе, условима притвора и поступањем на језику који дете разуме не постоји.

Превентивни механизми за заштиту деце са интелектуалним и другим психосоцијалним оштећењима од било које врсте физичког или сексуалног насиља не постоје, као ни обавезне обуке о насиљу над децом за све релевантне стручњаке.

Дошло је до делимичног напретка у овој области и то првенствено у домену заштите деце од насиља у дигиталном окружењу. Уведен је нови предмет „Дигитални свет“ у првом циклусу обавезног образовања који деци пружа обуку о безбедности на интернету и дигиталном свету. Значајнији напредак је остварен кроз пројекат „Безбедан интернет за целу породицу“, који су покренули УНИЦЕФ и Теленор, а реализује се у сарадњи са МПНТР и Ужичким центром за права детета, са циљем оснаживања родитеља, васпитача и учитеља за безбедно коришћење дигиталних технологија и интернета и смањење изложености деце онлајн ризику. Развијене су и реализоване обуке за васпитаче и учитеље, развијен је Водич за безбедно и конструктивно коришћење дигиталних технологија и интернета „Деца у дигиталном добу“ намењеним васпитачима и учитељима за реализацију радионица са децом и родитељима на основу којег је развијена е-верзија обука која је доступна свим родитељима, учитељима и васпитачима Србији. Посебан ресурс је и *Дигитални водич* који садржи кључне позитивне и конструктивне поруке о безбедности на интернету: <https://digitalni-vodic.ucpd.rs/>. За децу су креирана и 4 цртана филма о безбедности деце на интернету (три анимирани видео намењен деци узраста 7-8 година и један деци узраста 4-6 година) по- годних за континуирану дисеминацију кроз медије и друштвене мреже. Организована је и Национална конференција о превенцији дигиталног насиља и онлајн ризицима за 150 родитеља и запослених у образовању.

У циљу унапређивања интерсекторске сарадње у заштити од свих облика насиља која обухватају децу и ученике, Радна група Владе за сузбијање насиља у школама као један од својих закључака донела је измене постојећег Правилника о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање. У складу са закључком Радне групе Министарство просвете, науке и технолошког развоја приступило је изменама Правилника. Кључне измене обухватају област интерсекторске сарадње, реаговање на ситуације насиља према запосленима у систему образовања, истицање одговорности за благовремено реаговање и поступање школе и породице, унапређивање процедура на нивоу предшколског васпитања и образовања. Такође, на основу анализе

досадашње примене Правилника у установама, дефинисање процедура је унапређено у циљу јаснијег разумевања и обезбеђивања стандардизације њихове примене, посебно у осетљивим ситуацијама.

Локални споразуми/протоколи о међусекторској сарадњи у процесу заштите деце од насиља, злостављања и занемаривања су усвојени у 39 општина Србије, што је свакако значајан напредак. Најчешћи недостаци тих споразума су: изостанак сарадње свих актера на локалном нивоу, насиље се углавном посматра у контексту породице – не и у другим окружењима, непрепознавање свих облика насиља (нпр. насиље у дигиталном окружењу), деца се углавном посматрају као хомогена група – изостанак посебних мера заштите за децу из посебно угрожених група, неусаглашен систем и начин евидентирања случајева насиља, непостојање обавезе редовног извештавања, нејасно дефинисана координација. У већини других општина постоје одређени протоколи који се баве питањем координације служби у превенцији и реаговању у случајевима насиља, али немају примарни фокус на заштиту деце, већ се односе више на насиље над женама у партнерским односима.

16 кластер

Заштита од злостављања и занемаривања

Препорука из става 35. CRC/C/SRB/CO/2-3

Процес усвајања Стратегије за превенцију и заштиту деце од насиља за период од 2020. до 2023. године подржан је од стране УНИЦЕФ-а и кроз бројне консултације одржане са децом, учешће деце је препознато као важан део механизма праћења мера и извештавања. Центар за права детета је објавио сажету анализу новоусвојене Стратегије. Влада Србије још увек није образовала Радну групу за спровођење и праћење Стратегије, нити су именоване ОЦД које учествују у праћењу и извештавању о спровођењу. Забрињавајуће је да још увек није започето спровођење Стратегије, с обзиром на чињеницу да спречавање и сузбијање насиља над децом, као и заштита деце од насиља, треба да буде приоритет унапређења положаја права детета у Републици Србији.

Не постоји развијен јединствен, свеобухватан, родно сензитиван и усаглашен систем евидентирања и праћења случајева насиља у свим релевантним секторима (здравствена и социјална заштита, образовање, полиција, правосуђе, организације цивилног друштва) који омогућава процену размера, узрока и насиља као ни стандардизовани индикатори.

У 2020. години, најмање 8 од 10 запослених особа у Сектору за права детета, родну равноправност и права особа са инвалидитетом Заштитника грађана се бавило заштитом права детета, док је у 2021. години тај број смањен, па се заштитом права детета бавило 5 од 9 запослених службеника.

35.Д. Закон о спречавању насиља у породици усвојен је 2016. године након чега је обука за примену закона за правосудне органе спроводи Правосудна академија, али без посебног фокуса на заштити деце. Програми у заједници са циљем спречавања и решавања проблема насиља у породици и насиља над децом уопште се углавном финансирају кроз пројекте које спроводе организације цивилног друштва али не постоји јединствена база података из које би се могао утврдити број радионица, обука, трибина и сл. за упознавање и сензибилизацију јавности о посебним видовима угрожавања права детета (вршњачко насиље, сексуално насиље, злостављање и занемаривање детета и др.).

17 кластер

Заштита од телесног кажњавања

Препорука из става 35. CRC/C/SRB/CO/2-3

Изричита забрана телесног кажњавања деце и даље није предвиђена законом.

Полазне основе на којима ради Посебна радна група за израду Нацрта закона о изменама и допунама Породичног закона уводе забрану физичког кажњавања детета као васпитног дисциплиновања детета. Остаје да се види како ће ово бити регулисано и када ће тај закон бити усвојен и ступити на снагу. Такође, Нацртом закона о правима детета и Заштитнику права детета, предвиђена је изричита забрана телесног кажњавања и дата је дефиниција оваквог поступања.

Кампање о промовисању позитивних, ненасилних и партиципативних начина подизања и дисциплиновања детета спроводе се углавном кроз пројектне активности организација цивилног друштва.

18 кластер

Забрана дечијих бракова

Препорука из става 38. CRC/C/SRB/CO/2-3

Стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља за период од 2020. до 2023. године препознаје проблем дечијих бракова и иде корак даље тиме што прави јасну разлику између дечјих, раних и принудних бракова. Дефинише их као облике насиља који представљају грубо кршење права детета, посебно девојчица, који су у супротности са Конвенцијом о правима детета. Као једну од мера у борби против дечјих бракова, Стратегија предлаже брисање одредбе којом се дозвољава склапање малолетничког брака уз дозволу суда, а као једну од жељених промена, Стратегија наводи развој услуга превенције, директне подршке и заштите деце из осетљивих група међу којима препознаје и децу из ромске популације која су најчешће жртве дечјих, раних и принудних бракова.

Иако се бележи одређени напредак у вези са овим препоруком, као што су потписивање Меморандума о разумевању у области спречавања дечијих бракова и побољшања положаја деце и младих у Србији између Координационог тела за родну равноправност и УНИЦЕФ-а (2018) и покретања Националне коалиције за окончање дечијих бракова, коју чине више од двадесет организација и институција посвећених унапређењу права детета и напорима за окончање штетне праксе дечијих бракова у Републици Србији (2019), тешко је проценити утицај предузетих мера и активности на ситуацију на терену.

Република Србија још увек нема успостављен систем за праћење дечијих бракова, нити се подаци о случајевима воде на основу етничке припадности. Међутим, након увођења обавезних Инструкција центрима за социјални рад од стране министарства задуженог за социјалну заштиту (2019) које указују на који начин ове установе треба да поступају у случају сумње на дечји брак, у извештајима из система социјалне заштите за 2020. годину, објављен је преглед који се тиче дечијих бракова. Преглед даје делимичан увид у ову појаву, њену раширеност, структуру и карактеристике жртава и слично. Извештај „Деца у систему социјалне заштите“ наводи да су у 2020. години, Центри за социјални рад евидентирали укупно 141 дете жртву дечијег брака. Преовлађују деца узраста 16-17 година са 60,3%, док је удео девојчица је 95%. Било је и седам дечака жртава дечијег брака. Посебно забрињава образновна структура породица, самим тим и деце у опасности од дечијег брака: 36,9% родитеља нема завршену основну школу, 27,3%

родитеља има завршену основну школу, а само 9,2% родитеља је завршило средњу школу. Мајке су нижег образовног нивоа од очева. Када је у питању образовна структура деце жртава дечјег брака, она је такође је неповољна: 12,1% не похађа основну школу, 36,2% не похађа средњу школу, док је 17% је завршило школовање. Према националној припадности деце жртава дечјег брака, доминантно се ради о Ромима - у 57,4% случајева, а 28,4% деце су српске националности.

Према истраживању МИКС-6 за 2019. годину, око 4 процента младих жена старости 15–19 година тренутно је удато или живи у ванбрачној заједници, док у ромским насељима, посматрана категорија показује вишеструко увећан проценат - чак 34 процента младих жена старости 15–19 година је тренутно удато или живи у ванбрачној заједници.

Према подацима организације Даје, 30% Ромкиња у брачну или ванбрачну заједницу ступа одлуком родитеља или је присиљено од стране партнера, док 67% ромских жена заснива брачну или ванбрачну заједницу у узрасту млађем од 18 година. Како Даје наглашава, подаци о броју поднетих кривичних пријава и покренутих кривичних поступака за кривична дела *Принудни брак* и *Ванбрачна заједница са малолетником* знатно су мањи у односу на процењену распрострањеност присилних бракова и малолетничких заједница у ромској популацији у Србији. Њихови налази отварају питање о дубљим узроцима за непријављивање ових кривичних дела, и препоручују даља истраживања.

НВО Праксис објавио је у јануару 2021. истраживање о евиденцијама о лицима која су била у ситуацији ризика од склапања дечијег брака и у дечјем браку. Забрињава одговор који је дао значајан број ЦСР - да не воде ниједан вид евиденције о лицима која су била у ситуацији ризика од склапања дечијег брака и у дечијем браку дало је 38 центара (33%).

У неким градовима Србије, организују се радионице које спроводе медијаторке у сарадњи са организацијама цивилног друштва посебно на теме репродуктивног здравља и спречавања раних бракова и малолетничких трудноћа. Различите активности у вези са имунизацијом и репродуктивним и сексуалним здрављем, заштитом од заразних болести се спроводе, мада не одржавају се редовно и нису плански утврђене у свим домовима здравља сваке године.

Што се тиче склоништа за децу, јула 2019. године почело је да Ради Прихватилиште за жртве трговине људима у оквиру Центра за заштиту жртава трговине људима, са могућности прихвата девојчица и дечака (до одређеног узраста) али са примарном наменом смештаја пунолетних жртава. Крајем фебруара 2019. године у Београду, на новој адреси, започело је радом Прихватилиште за децу Београда намењено прихвату најугроженијих категорија — занемарене, злостављане и деце без родитеља или старатеља, као и деца која су била жртве трговине људима, од 7 до 18 година. Део овог објекта је и Свратиште, намењен дневном боравку деце у уличној ситуацији. Иако пружа подршку и деци из других градова и општина, Прихватилиште је првенствено намењено најосетљивијим категоријама младих из Београда.

Број деце жртава којима су пружене саветодавне услуге, на годишњем нивоу као и број програма и износ средстава опредељених за програме подршке деци у ризику од дечјег брака и њиховим породицама није могуће пратити на основу тренутно доступних података државних институција и установа.

Кампање за подизање свести о штетности дечијих бракова се углавном спроводе у оквиру пројеката организације цивилног друштва и немају шири обухват. Кампања „Детињство, не брак“, покренула је Национална коалиција за окончање дечијих бракова лета 2021. године. Циљ кампање је да скрене пажњу јавности и професионалаца на проблем дечијих бракова.

У оквиру пројекта „Дечији брак није ромска традиција“: Урађено је истраживање на узорку од 3000 ромских породица (узорак 3000 Ромкиња од 15 до 65 година старости) о распрострањености дечијих бракова у ромској заједници. Добијени су подаци најобимнијег истраживања на ову тему на основу структурираних упитника. Анализа истраживања је представљена на округлим столовима у 30 градова и постављена на друштвеним мрежама; 2.600 младих Рома и Ромкиња од 12 до 18 година старости унапредило је своја знања о дечијим правима кроз реализацију 60 радионица на теме : 1. Важност образовања за напредак у друштву; 3. 600 родитеља ромске деце учесника/ца на радионицама путем организовања 30 дебата на тему „Штетне последице дечијих бракова по психичко и физичко здравље деце са освртом на законску регулативу која санкционише ову негативну праксу“ оснажено је да унапреди своје ставове на ову тему и промени негативну праксу у заједници; Кампања „Дечији брак није ромска традиција“ приказана је на 7 националних медија са емитовањем видео спотова у којима 6 успешних Ромкиња шаљу поруке девојчицама; у сваком од 30 укључених градова у пројекту, чланице мреже организовале су уличне акције поделе промотивног материјала; организовано је и 15 округлих столова на којима су потписани Протоколи о сарадњи са релевантним локалним актерима на превенцији и заштити деце од дечијих бракова.

Ф. Породична средина и алтернативно збрињавање (чл. 5, 9-11, 18 (ставови 1 и 2), 20-21, 25 и 27 (став 4))

19 кластер

Деца која су лишена породичне средине

Препорука из става 40. CRC/C/SRB/CO/2-3

Деца до три године доминантно се налазе у породичном смештају — око 90% укупног броја деце на смештају. Иако се, осим у изузетним ситуацијама, деца до 3 године по правилу не смештају у домове, примећује се континуирано присуство око 20 деце овог узраста на резиденцијалном смештају, што је био случај и у 2020. години. У дому Колевка у Суботици у јулу 2021. године налазило се једанаесторо деце млађе од 3 године (близу 7% од укупног броја корисника). Подаци о уделу деце млађе од 3 године са сметњама у развоју и ромске деце у укупном броју деце у породичном смештају нису доступни.

Уредба о мрежи установа социјалне заштите није усаглашена са Законом о социјалној заштити и прописује већи капацитет од 50 за одређени број домова. Ипак, примећује се напредак у трансформацији резиденцијалних установа за смештај деце и младих без родитељског старања, па од укупно 10 установа за смештај деце и младих без родитељског старања и са сметњама у развоју, само две установе имају капацитет домског смештаја већи од 50, с тим што је њихова попуњеност око 60%. Кроз процес трансформације и деинституционализације у већини ових установа се континуирано смањује број корисника. Ситуација је, међутим, изузетно лоша када су у питању установе за смештај деце и младих са сметњама у развоју. Од шест установа, четири има капацитет преко 50, а поједине чак до 500 места. При том је попуњеност ових

капацитета врло висока и годинама се креће преко 90%, али је и код њих приметан тренд пада попуњености, те је он у 2020. години износио 88%.

Нема поузданих података о мерама и активностима које доприносе смањењу броја деце у установама за децу са сметњама у развоју. Када је у питању превенција институционализације деце, једна од важних мера је развој услуга у заједници као подршка породици и инклузији. Према најновијем Мапирању услуга социјалне заштите услуга дневног боравка за децу и младе са сметњама у развоју у 2018. години пружала се у 64 од 144 јединица локалне самоуправе у Србији и обухваћено је 2000 деце; само 14 јединица локалне самоуправе има организовану услугу помоћ у кући за децу и младе чиме је обухваћено око 200 деце и младих; услугу личног пратиоца пружа 76 локалних самоуправа за око 1.700 деце и младих, а услугу предаха пружа само 6 јединица локалне самоуправе.

Од 19 установа за децу и младе, само једна нема формиран интерни тим за поступке у случају насиља над корисницима.

Нема доступних података о броју случајева у којима је утврђено да постоји одговорност за злостављање или занемаривање деце на смештају.

До сада није донето стручно упутство са јасним критеријумима за утврђивање да ли је и када оправдано и у најбољем интересу детета примена алтернативних мера. Међутим, СОС Дечија села Србија су обучила више од 600 професионалаца и хранитеља за приступ деци у систему алтернативног старања који је заснован на њиховим правима. Обука „Алтернативна брига и права деце“ акредитована је код Републичког завода за социјалну заштиту и доступна професионалцима из система социјалне заштите. Такође, развијене су корисне публикације: Упознај своја права, Остваривање дечијих права, приручник и Обезбеђење дечијих права.

Нема поузданих података о проценту младих који су напустили смештај у систему социјалне заштите који користе услуге подршке за самостални живот. Постоје релативно поуздани подаци о коришћењу услуге становања уз подршку након напуштања смештаја по којима је око 70% младих који су напустили заштиту користило ову услугу. Доступни су и подаци о броју младих који након напуштања смештаја користе право на материјалну подршку у току једне године, установљено Одлуком о социјалној заштити Града Београда, по којима је око 50% младих који су напустили смештај користило то право. Нема поузданих података о младима који су напустили услуге смештаја у оквиру система социјалне заштите и подршци коју добијају у оквиру Националне службе за запошљавање. Није усвојен предлог о допуни Закона о социјалној заштити којом се уводи право деце и младих који напуштају смештај на новчану помоћ у трајању од две године, условљена активним тражењем посла.

Нема поузданих података о кампањама и другим активностима за подизање свести у друштву у циљу супростављања стигматизације и дискриминације деце у систему алтернативног збрињавања.

20 кластер

Усвојења

Препорука из става 42. CRC/C/SRB/CO/2-3

Нема поузданих података о броју реализованих програма за смањење заблуда у вези са усвајањем деце са сметњама у развоју и ромске деце. Према подацима Министарства

задуженог за социјалну заштиту у току 2018. године усвојено је 28 деце са сметњама у развоју и ромске деце (од стране страних држављана). Учешће усвојене деце са сметњама у развоју и ромске деце у току 2017. године у укупном броју деце са сметњама у развоју и ромске деце за које је процењено да је усвојено у њиховом најбољем интересу је 42,5%.

Нема акредитованог програма подршке подржаватељима и детету нити доступних података о учешћу усвојитеља којима је пружена подршка у укупном броју усвојитеља на годишњем нивоу.

Г. Инвалидитет, основна здравствена и социјална заштита (чл. 6, 18 (став 3), 23, 24, 26, 27 (ставови 1-3) и 33)

21 кластер

Деца са сметњама у развоју

Препорука из става 44. CRC/C/SRB/CO/2-3

Није креирана адекватна база података ни спроведена студија и анализа о ефикасности спровођења Конвенције о детету и постојећих закона и политика, ради статистичког праћења стања. Нема студија и анализа о ефикасности спровођења Конвенције о правима детета и постојећих закона и политика које садрже релевантне податке о деци са сметњама у развоју.

Потребно је спровести истраживање о стању подршке система социјалне заштите за децу са сметњама у развоју и њихове породице и донети препоруке за унапређење система, што до сада није урађено.

Нема података о кампањама за подизање свести с циљем борбе против стигматизације и предрасуда према деци са сметњама у развоју.

У Србији су услуге у заједници и поред одређеног побољшања и даље неразвијене — услуга помоћ у кући за децу са сметњама у развоју пружа се у јако малом броју јединица локалне самоуправе, дневни боравак организује мање од половине општине, а услуга лични пратилац организује половина општина у Србији— у 2018. години дневним боравком обухваћено је око 2.000 деце, уз помоћ у кући око 200 деце и младих, а услугом личног пратиоца обухваћено је 1.700 деце и младих.

За родитеље који не могу да раде постоје две могућности финансијског обезбеђења: а) право на додатак за помоћ и негу другог лица које у случају сметњи у развоју/инвалидитета највишег степена износи око 125% минималне нето зараде укључујући социјалну пензију за родитеље који није запослен б) одсуство са посла до старости 5 година детета уз 100% надокнађене зараде свих пет година.

Додатно, од 2018. године сва деца са сметњама у развоју имају право на увећани дечији додатак, независно од материјалног положаја њихових породица. Допатак се увећава 50% и тренутно износи 4.567,35, што је значајан помак у односу на почетни посматрани период када се додатак увећавао 30% и добијала су га само деца из материјално угрожених породица.

22 кластер

Здравствена заштита

Препоруке из става 46. CRC/C/SRB/CO/2-3

Жене у репродуктивном периоду (15-19 година) су осигуране (обавезно здравствено осигурање) у 97% случајева, и исти је проценат жена у репродуктивном периоду у ромским насељима које имају здравствено осигурање према подацима MICS који се односе на 2019. годину. Деца узраста до 5 година су у Србији осигурана у 99% случајева, док су деца истог узраста у ромским насељима осигурана у 96% случајева. Деца узраста од 5 до 17 година су осигурана у 99% случајева у Србији, у ромским насељима је осигурано 97% деце истог узраста. Пренатални преглед барем четири пута је имало 97% жена у Србији, док је 80% жена било прегледано 8 или више пута. У ромским насељима је 95% жена које су родиле у последње две године имало пренатални преглед више од једног пута, 83% барем четири пута, а 43% осам или више пута.

Матернална смртност је у Србији порасла са 10,8 умрлих жена у току трудноће, порођаја и пуерперијума на 100.000 живорођене деце у 2017. на 14,1 у 2018. години, у 2019. години је вредност овог односа била 6,2 на 100.000 порођаја, да би у 2020. години порасла на 9,7, али би требало имати у виду да је то догађај мале вероватноће па се бољи увид у трендове матерналне смртности добија израчунавањем вишегодишњих просека.

Просечан број деце предшколског узраста по лекару у овој служби на нивоу ПЗЗ је био 659 у 2018. години, у 2019. години је обезбеђеност лекарима смањена на 671, а током 2020. године на 681. Просечан број посета по лекару у току године у 2018. години је био 5.142, који практично није промењен у 2019. години са 5.018. Број посета по лекару је значајно смањен у првој години пандемије Ковида- 19, и тако је у 2020. години износио 3320. Број посета дневно је такође опао са 23 посетет у 2018. и 2019. години на 13 посета дневно у 2020. години.

Просечан број школске деце и омладине (7-19 година) по педијатру у овој служби на нивоу ПЗЗ је био 1.410 у 2018. години, 1.448 у 2019. години и незнатно повећан на 1459 у 2020. години, док је годишња оптерећеност 5.124 посета по лекару у 2018. остала непромењена у 2019. години са 5.154 и значјано смањена у 2020. години на 3.222 посета у просеку, слично као и просечан број дневних посета који је опао са 23,1 посета у 2018. и 2019. години на 15 посета у 2020. години.

Закључак је да се оптерећеност и коришћење ових услуга крећу у границама предвиђених норматива или су и нижи све до 2019. године, да би у 2020. године, као последица закључавања, изолације и ограничене слободе кретања, тај број био значајно нижи.

Занимање здравствена медијаторка препознато је у развоју Националне квалификације али још увек нема помака у одговарајућим програмима едукације нити је изабран одрживи модел институционализације здравствених медијаторки, те сходно томе њихово радно место није систематизовано. Број здравствених медијаторки је повећан на 85 у 2019. години.

Према доступним подацима једино је Медицински факултет у Новом Саду у оквиру академских студија специјалне едукације и рехабилитације увео предмет: Модели и системи специјалне едукације и рехабилитације (који се односе на децу са сметњама у

развоју). Напомена је да програми академских и последипломских студија на факултетима здравствене струке у Србији нису стандардизовани.

Развојних саветовалишта у Србији је мало, и даље не располажу адекватним ресурсима, нису равномерно дистрибуирани, па је приступ ограничен, а квалитет рада неуједначен. Тренутно постоји 35 развојних саветовалишта али нису сва функционална (немају опрему ни наменске просторије), а само 12 је опремљено и од њих три имају педијатра који ради искључиво у саветовалишту. Формални критеријум је да општина мора имати најмање 8.500 деце предшколског узраста да би се основало саветовалишта, али због ниског наталитета многе општине немају довољно деце да би било основано саветовалиште.

У току развоја регистра деце са сметњама у развоју, Институт за јавно здравље „Др Милан Јовановић Батут” је израдио Стручно методолошко упутство и спровео обуку за вођење регистра. Фокусирање свих активности ове установе на одговор на епидемију КОВИД-19 је успорио рад на формирању регистра.

Министарство здравља је 2018. године публиковало „Смернице за скрининг, дијагностику и интервенције код деце са поремећајем аутизма“. Нема података о обухвату живорођене деце скринингом за слух.

Већина здравствених установа у ПЗЗ на својој почетној веб страници истакла је информације о активној имунизацији становништва против заразних болести.

Недеља имунизације у Европском региону СЗО се редовно обележава у Србији, од 24. до 30. априла 2019. године, од 26. до 26. априла 2020. године, под слоганом „Спречи, заштити, вакциниши”, као и ХВИ недеља имунизације од 20. априла до 2. маја 2021. године под слоганом „Вакцине нас зближавају”.

Обухват вакцинацијом и ревакцинацијом свим вакцинама предвиђеним Календаром обавезне имунизације је повећан у односу на 2017. годину, па је тако планирана имунизација против дифтерије, тетануса, великог кашља, дечје парализе и обољења изазваних Хемофилусом инфлуенце тип 6 комбинованом петовалентном вакцином спроведена са обухватом од 94,7%, а ревакцинација деце истом вакцином са обухватом од 89,3%. Поред примовакцинације вакцином против малих богиња, заушака и рубеле (ММР) у другој години живота са обухватом од 93,4% обављена је и ревакцинација деце овом вакцином пре уписа у школу за обухватом од 91,6%. Процент деце која су вакцинисана против дифтерије, тетануса и пертузиса (ДиТеПер) у првој години живота је 2018. године била 94,7%, а проценат деце која су вакцинисана против малих богиња у првих 18 месеци живота у 2018. години је био 93,4%. Према Извештају о спроведеној имунизацији за 2019. годину, обухват новорођенчади БСГ вакцином против туберкулозе је био 98,2%. Према подацима МИКС-а који се односе на 2019. годину, 80% деце у Србији узраста 24–35 месеци је примило све препоручене вакцине (без ПЦВ вакцине и ревакцина) али је само 69% примило све вакцине на време (до другог рођендана ММР, а до првог све остале вакцине). У ромским насељима је 63% деце истог узраста примило све препоручене вакцине, али само 35% је примило све вакцине на време. Фајзер/БиоНТек вакцина је у Србији одобрена за децу старију од 12 година и доступна је од јуна 2021. године.

Редовно се обележава светска недеља дојења у првој недељи августа месеца, а у Србији се обележава и Национална недеља промоције дојења 40. недеље у години (симболично трајање трудноће). Национална недеља је обележена од 1. до 7. октобра 2019. године под

слоганом: „Подржи дојење – оснажи родитеље сада и убудуће“. У 2020. години Светска недеља дојења (1-7. август) и Национална недеља дојења (28. септембар - 4. октобар) обележене су под слоганом „Подржи дојење - за здравију планету”.

Уредба о Националном програму подршке дојењу, породичној и развојној нези новорођенчета је ослобођена јула 2018. године.

Нема доступних података о потрошњи млечне формуле и случајевима кршења Кодекса о рекламирању замена за мајчино млеко, иако је УНИЦЕФ покренуо кампању да мајке пријаве случајеве рекламирања замена за мајчино млеко које примете у породициштвама или домовима здравља.

Спонзорство „Росе” у подршци дојењу се односи и едукацију здравствених радника у овој области, али нема доступних података колико је здравствених радника едуковано нити колико породицишта има писану политику подршке дојењу — ови подаци се могу обезбедити посебним истраживањима.

Саветовалишта за дојење у домовима здравља раде у оквиру „Школа за родитељство”, којих је до 2019. отворено 25.

Подршка развоју „Школа за труднице и родитељство” уследила је након оснивања банака хуманог млека у Београду, Новом Саду и Крагујевцу. Више од 5.000 беба и њихових родитеља је добило подршку у дојењу и помоћ у одгајању одојчади у овим школама уз партнерство Росе и Министарства здравља.

Према подацима МИЦС-а, иако је 93% деце у Србији било икада дојено, само 24% деце узраста од 0-5 месеци је искључиво дојено, а 54% претежно дојено. Код одојчади из ромских насеља је икада је било дојено 91% деце, само 8% искључиво дојено, а 40% претежно дојено према истом извору у 2019. години.

МДРИ-С истиче да су, кад је у питању период од почетка пандемије до краја 2021. године, подаци о лечењу деце која живе у установама у потпуности нетранспарентни и да није познат број деце која су имала ковид-19 инфекцију, као ни то где су се и на који начин лечили, нити број евентуалних смртних случајева у овим установама.

23 кластер

Ментално здравље

Препорука из става 48. CRC/C/SRB/CO/2-3

Практично да нема доступних података о службама за заштиту менталног здравља младих и адолесцената иако је њихово ментално здравље у фокусу здравствених политика наредних година. У највећем броју округа Србије не постоје никакве службе намењене заштити менталног здравља младих, нити едукован кадар који би се циљано бавио менталним проблемима ове популације. Ове службе постоје само у великим универзитетским центрима (Београд, Нови Сад, Ниш и Бор за сада) било у психијатријским одељењима или у домовима здравља. Такође нема података о обезбеђености младих лекара и психолозима који се баве овим проблемима нити података о коришћењу ових служби.

Према подацима из Ситуационе анализе деце и адолесцената у Србији 2019. године коју је радио УНИЦЕФ, у тој години Србија је имала укупно 32 стручњака за дечју и адолесцентну психијатрију (приближно једног стручњака на 40.000 деце) што није довољно да се покрију постојеће потребе. У Националном програму о заштити

менталног здравља у Републици Србији за период 2019-2026. године, који је усвојен крајем 2019. године, наводи се да је укупан број специјалиста психијатрије који се баве децом и младима и специјалиста дечје и адолесцентске психијатрије у Србији 47 (од којих је 24 специјалиста дечје и адолесцентне психијатрије). Од поменутог броја психијатара који се баве децом и младима, 38 ради у психијатријским установама, док 9 специјалиста дечје и адолесцент психијатрије обавља свој посао у регионалним здравственим центрима, домовима здравља и приватној пракси, што чини обезбеђеност од једног специјалисте психијатра на 27.400 деце/адолесцената узраста до 18 година. У овом Програму се наводи да су службе за дечју и адолесцентну психијатрију на свим нивоима здравствене заштите недовољно развијене, да је повезивање с другим службама за децу и младе - како педијатријским, тако и службама за адолесцентну психијатрију неадекватно, као и то да је недовољно развијена интерсекторска сарадња. У овом Програму се истиче и одсуство центара за заштиту менталног здравља у заједници и других ванинституционалних психијатријских служби, па је у његовим циљевима зацртано оснивање ових служби (центара) који ће подржати свеобухватну заштиту менталног здравља уз намање могуће рестрикције и што ближе месту боравка, односно породици оболеле особе.

24 кластер

Здравље адолесцената

Препорука из става 50. CRC/C/SRB/CO/2-3

Нема доступних података о броју обука о сексуалном и репродуктивном здрављу за адолесценте, нити о програмима који су доступни у школама или саветовалиштима за младе. Процењује се да је Србији потребно најмање 41 саветовалиште. Укупно 15 (37%) домовна здравља у седишту округа има ово саветовалиште. Један број невладиних организација за младе организује своја саветовалишта (проблем акредитације ових саветовалишта и стандардизације њиховог рада). Јединствена база података о здрављу адолесцената није формирана.

Удео малолетничких трудноћа (женска особа млађа од 19 година) у укупном броју трудноћа је 2018. године био 2,9%, удео побачаја малолетница истог узраста према званичним подацима у 2018. је био 3,0%, а удео малолетничких бракова у којима је млада имала од 16 до 19 година у 2017. години је био 3,7%. Процењује се да је стопа адолесцентних трудноћа 50 на 1000 девојака овог узраста. У Србији је почетком јануара 2018. године ступила на снагу Уредба о Националном програму очувања и унапређења сексуалног и репродуктивног здравља са циљем да се смањи ризично сексуално понашање младих и адолесцената и ангажује целокупна популација на очувању сексуалног и репродуктивног здравља.

Обухват деце и адолесцената имунизацијом против хепатитиса Б у првој години живота је у 2017. години био 92,3%, а у 2018. је опао на 90,3%, док је обухват вакцинацијом у 12 години живота у 2017. био само 69,2%, док се у 2018. наводе сва пропуштена годишта где је обухват вакцинацијом био 47,2%. Имунизација деце у првој години живота против хепатитиса Б је 2019. године спроведена са обухватом од 90,9%. Нема званичних података о обухвату ХПВ вакцином (вакцина против обољења изазваних хуманим папилома вирусима) пошто је купована од стране родитеља самоиницијативна. Било је назнака да би до краја 2018. године ова вакцина требало да буде бесплатна, међутим то се није десило.

Нема новијих података о преваленцији употребе дрога међу адолесцентима- ови подаци се иначе добијају из ESPAD истраживања, које је последњи пут спроведено у Србији 2011. године. Нема доступних података о броју акредитованих центара за лечење болести зависности.

25 кластер

Животни стандард

Препорука из става 52. CRC/C/SRB/CO/2-3

Донете су препоруке мера и додатног финансирања у циљу спречавања осипања деце из рањивих група из система образовања. Израђени су и тестирани индикатори за праћење материјалне подршке у надлежности јединица социјалне заштите: индикатори величине и обима програма и индикатори учинка који се односе на обухват, просечан износ трансфера и адекватност са фокусом на смањење сиромаштва.

Нема података у вези одржавања циљаних консултација са породицама и децом.

Право на дечији додатак 2020. године остварило је приближно 276.000 деце и младих, што је значајно мање у односу на претходне године. Стопа обухвата деце и младих до 19 година старости износи приближно 20,6%. У односу на почетно стање уочава се тенденција смањења и броја корисника и обухвата овим правом. Дечији додатак је просечно месечно у 2020. години износио 3.091 динар, за децу из једнородитељских породица увећава се 30% и износи 4.018 динара, а за децу са сметњама у развоју увећава се 50% и износи 4.636 динара.

26 кластер

Утицај климатских промена на права детета

Препорука из става 53. CRC/C/SRB/CO/2-3

Усвојен је Закон о климатским променама у марту 2021. године. Овај закон, заједно са Законом о смањењу ризика од катастрофа и управљању ванредним ситуацијама, представља основни закон којим је регулисано питање прилагођавања на измењене климатске услове и ризике од катастрофа. Забрињавајућа је чињеница да ови закони не препознају децу као осетљиву групу, као и то да не садрже обавезу да се приликом процене ризика и израде планова посебно узму у обзир деца као осетљива група.

Кључни стратешки документи у области управљања ризиком од елементарних непогода још увек нису усвојени. У припреми је Стратегија борбе против климатских промена са акционим планом као кровни документ и Стратегија адаптације на измењене климатске услове (израда планирана кроз ИПА 2016). Ови документи не предвиђају методологију за процену ризика која је сензитивна на питања која се односе на децу.

UNICEF је током 2020. године спровео Анализу климатске ситуације и њених утицаја на децу у Србији која је објављена у септембру 2021. године. Један од главних закључака је да ће негативан утицај на здравље деце, као и на њихов приступ услугама, исхрани и заштити, имати недостатак инфраструктуре и постојање великих загађивача, као и њихова комбинација за ефектима климатских промена.

Током 2021. године, у истраживању „Права детета на здраву животну средину у Републици Србији“, Центар за права детета мапирао је изазове у оствривању права детета на здраву животну средину у Републици Србији, испитао ставове деце и младих о

остваривању овог права, као и креирао препоруке за унапређење права детета на здраву животну средину. Поред тога, Центар за права детета је објавио „Анализу законодавства Републике Србије из перспективе права детета на здраву животну средину“ где је указано на то да не постоји систематични законодавни оквир у области права детета на здраву животну средину, већ да је ова област уређена кроз законодавни оквир којим се уређују различите области заштите животне средине или друге правне области. Такође, дате су препоруке за унапређење ове области.

X. образовање, слободно време и културне активности (чл. 28, 29, 30 и 31)

27 кластер

*Образовање, укључујући стручно оспособљавање и саветовање
Препорука из става 55. CRC/C/SRB/CO/2-3*

Законом су прописани општи принципи образовања и васпитања којима се предвиђа да систем образовања и васпитања мора да буде и једнак за сву децу, заснован на социјалној правди и принципу једнаких шанси без дискриминације по било ком основу. Такође, један од основних принципа образовања и васпитања јесте инклузивно и интеркултурално образовање кроз смањење стопе напуштања система образовања, и то посебно за особе из социјално угрожених категорија, из неразвијених подручја, особе са сметњама у развоју, са инвалидитетом као и друге особе које имају специфично потешкоће у учењу.

Закон о основама система васпитања и образовања прописује да детету, ученику, као и одраслом, уколико је неопходна додатна подршка у образовању и образовању, установа обезбеђује отклањање свих препрека (физичких и комуникацијских), прилагођавање школског програма као и изradу, доношење и остваривање индивидуалног образовног плана. Такође, према овом закону Национални просветни савет има обавезу да прати, анализира и даје препоруке за смањење осипања деце и ученика из образовног система и да утврђују предлоге мера за наставак образовања особа које су напустиле система, а поред обавеза ових тела на националном нивоу, на основу Закона о основном образовању и васпитању и Закона о средњем образовању и васпитању школе имају обавезу да у школском развојном плану планирају мере за превенцију осипања, да их реализују и прате.

Новим Правилником о ближим условима за остваривање права на индивидуални образовни план (ИОП), његову примену и вредновање уведени су нови елементи ИОП-а који за појединог ученика може да садржи и план транзиције (план подршке детету и ученику при укључивању у образовање, при преласку на други ниво образовања или при преласку у другу образовну установу), као и план превенције раног напуштања образовања за децу и ученике у ризику од раног напуштања школе. Индивидуални образовни план има за циљ оптималан развој детета као и остваривање образовних и васпитних потреба детета.

Даље, прописано је постојање Интерресорне комисије за процену потреба за додатном образовном, здравственом и социјалном подршком. Додатна подршка се огледа у услугама које се пружају детету ради превазилажења препрека које дете има, како би дете несметано могло да обавља животне активности које су од значаја за укључивање у образовни процес као и живот у заједници са циљем напредовања детета. Током 2018.

године донесени су значајни правилници који ближе уређују област додатне подршке детету као и утврђивање права на индивидуални образовни план: Правилник о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету, ученику и одраслом, Правилник о ближим упутствима за утврђивање права на индивидуални образовни план, његов примену и вредновање, Правилник о критеријумима и стандардима пружања додатне подршке у образовању деце, ученика и одраслих са сметњама у развоју и инвалидности у васпитној групи, односно другој школи и породици. Међутим, у пракси услуге додатне подршке нису реализоване на најоптималнији начин.

Највеће замерке на рад интерресорних комисија тичу се управо финансирања препоручених мера подршке, које често није обезбеђено. Према подацима Заштитника грађана из 2018. године, већина општина обезбеђује услуге које препоручују интерресорне комисије, међутим, има и општина које услуге не обезбеђују уопште или обезбеђују само неке. У пракси се уочава и да интерресорне комисије често свесно пропуштају да препоруче одређене мере подршке, имајући у виду да за њих не постоје финансијска средства. Према расположивим подацима, укупно је 136 општина у којима активно ради интерресорна комисија, а општине финансирају мере додатне подршке из своје надлежности.

Није доступан целовит податак о броју деце која су по мишљењу интерресорних комисија остварила право на мере додатне подршке. Сви ученици који су похађали наставу по ИОП2 током школске 2020/21. су остварили подршку према мишљењу интерресорне комисије. У основним школама било је 8.721 ученика, а у средњим 1.817. Према подацима за 2019. годину, број ученика која су уписана специјалне школе који похађају наставу по ИОП 1 био је 407, а број ученика која су уписана у специјалне школе и похађају наставу по ИОП 2 износио је 4.429. У основним и средњим школама за ученике са сметњама у развоју током 2021. године, образовало се 308 ученика по ИОП1 и 4.613 ученика по ИОП2. Када су у питању средње школе у школској 2019/20. години 2.119 ученика, односно 807 девојчица (38,1%) и 1.312 дечака (61,9%) су се уписали у 39 државних школа/одељења за ученике са сметњама у развоју. У школској 2019/20 години наставу по ИОП 1 похађало је 9 154 ученика, а број ученика који је похађао наставу по ИОП 2 је 12 488. Модел за превенцију раног напуштања образовања још увек није примењен у свим школама.

Нема јединственог податка о броју стручњака који се баве индивидуалним потребама ученика у складу са препорукама интерресорних комисија. Сваке године више од 2.000 ученика има додатну подршку од стране запослених у школама са сметњама у развоју. Према истраживању Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања у 2018. години на пословима додатне подршке деци и ученицима у редовним основним и средњим школама било је ангажовано 373 дефектолога у 436 образовних установа, од чега је 14 дефектолога било ангажовано у 73 предшколске установе, њих 222 у 354 основне школе и 8 дефектолога је радило у 9 средњих школа. Овим видом додатне подршке обухваћено је 2.571 деце и ученика. Највећи број обухваћених услугама додатне подршке су ученици основних школа (1.874 - 72,88%). Деца предшколског узраста, која добијају додатну подршку од стручњака из „специјалних” школа чине петину од овог броја (686 - 26.70%), док је број ученика средње школе готово занемарљив (11 - 0.42%).

У јуну 2021. године, израђена је Стратегија развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године у којој се приоритет ставља на активности за повећање обухвата и спречавања осипања. Законске одредбе и постојећи механизми не одређују ближе које су то мере превенције које је потребно предузети, што значи да ефикасне мере

превенције и интервенције за спречавање осипања у школи и локалној заједници тек треба да се развију и опробају у пракси.

Информациони систем у образовању не обезбеђује поуздане податке о стопи осипања, нити се подаци прецизно прикупљају. Заштитник грађана је 2019. године покушао да утврди да ли постоје евиденције о броју предшколске, основношколске и средњошколске деце ромске националности. Наиме, у разговору са представницима школских управа утврђено је да не постоји прецизна евиденција. Утврђено је да је у пракси могуће водити евиденцију, али да то зависи од тога да ли директори школа препознају значај вођења овакве евиденције и у којој мери школска управа у раду са школама инсистира на овом питању. Такође, стиче се утисак да у школама и даље постоји бојазан да питају родитеље за националну припадност.

У плану је успостављање ЈИС-а (јединственог информационог система просвете) и ЈОБ-а (јединствени образовни број који прати његовог носиоца кроз све нивое формалног образовања и васпитања и представља кључ за повезивање свих података о детету, ученику и одраслом у јединственом информационом систему просвете) који ће омогућити да се прати кретање детета/ученика кроз образовни систем и добију прецизнији подаци о стопи осипања ученика из образовног система. У току је унос података у ЈИСП и очекује се да ће од наредне школске године (извештај ОЦД са краја 2021. године) Министарство просвете, науке и технолошког развоја имати податке о стопи осипања ученика. Не постоји поуздан податак о стопи осипања из основног и средњег образовања, јер методологија израчунавања одустанака (разлике у броју ученика на почетку и на крају школске године) није оптимална. Поред тога, утврђено је да се на нивоу школских управа не води прецизна евиденција иако је то у пракси могуће. Према подацима Републичког завода за статистику током 2019. године стопа осипања из основног образовања је била 0,6%, а из средњег 1,1%.

Нису доступни целовити подаци о програмима подршке за децу у вишим разредима основне школе (6, 7. и 8. разред) који се спроводе ради спречавања осипања. Да би се запослени у образовању оснажили да препознају ученике у ризику од осипања и да им пруже адекватну подршку, израђен је програм обуке за рану идентификацију и спречавање осипања ученика и урађени су приручници за школе. Поред тога, сачињено је Упутство за спречавање раног напуштања образовања са препорукама и предлозима мера за превенцију осипања од стране Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања, које је у јуну 2021. године подељено и представљено средњим школама и регионалним школским управама.

Акциони план за инклузивно образовање још увек није усвојен, те стога није успостављено ни тело за спровођење надзора над његовим спровођењем. Министарство просвете, науке и технолошког развоја је 2018. године започело спровођење пројекта „Инклузивно предшколско образовање и васпитање“ чији је циљ унапређење доступности, квалитета и услова предшколског васпитања и образовања, нарочито за децу из друштвено осетљивих група. У оквиру пројекта планирано је да 50 јединица локалне самоуправе добије финансијску подршку за унапређење предшколског васпитања и образовања, од чега је већ 20 добило грантове у износу од по 4,5 милиона динара. Истраживање које је реализовала Стална конференција градова и општина показује да су услуге и права која се најчешће финансирају из буџета локалних самоуправа: услуга лични пратилац деце; превоз и смештаја ученика са сметњама у развоју и регресирање трошкова боравка у предшколској установи за децу из социјално осетљивих група, финансирање ужине ученика у основним школама и услуга дневног боравка.

Нема података о укупном броју реализованих обука за наставнике за рад са децом са сметњама у развоју, иако су обуке доступне. Национални извештај о инклузивном образовању, из 2020. године, показује да је током 2016/17. и 2017/18. било организовано 57 програма из области рада са децом којој је потребна додатна подршка у образовању, што је знатно више него пре десетак година када је годишње било организовано само 12 оваквих програма. Од почетка 2021. године одржано је 529 обука за наставнике за рад са децом са сметњама у развоју. Обукама је присуствовало преко 12.000 учесника. Поред тога, реализовано је 109 обука за запослене у образовним институцијама за рад са децом из осетљивих група, од чега се велики број обука бавио темом инклузије. Највише, тачније 23 пута, је реализована обука наставника и стручних сарадника у основним школама за пружање подршке школама у функцији развоја квалитета инклузивног образовања и унапеђивања културе вредновања, затим је реализовано 7 обука „Инклузија од теорије до праксе 2“, исто толико обука „Транзиција – континуитет у пружању подршке деци/ученицима од предшколске установе до средње школе“, као и 5 обука „Инклузивно образовање и индивидуални образовни план (ИО и ИОП)“.

Министарство просвете, науке и технолошког развоја је у оквиру секторске буџетске подршке 2018. године повећало број педагошких асистената за још 50. Према подацима за школску 2019/20. годину, у систему је ангажован 261 педагошки асистент, од чега 221 у основним школама и 40 у предшколским управама. Рад 229 педагошких асистената финансира се из буџета Републике Србије, а 32 из буџета локалних самоуправа. У 2020/21. било је ангажована 260 педагошких асистената, од чега се 41 финансирао из буџета локалних самоуправа. За школску 2021/22. је ангажован 21 нови педагошки асистент и први пут ће један асистент радити у средњој школи. Правилником о педагошком и андрагошком асистенту прописано је да педагошки асистент пружа помоћ и додатну подршку групи деце и ученика у предшколској установи и основној и средњој школи, у складу са потребама деце, а такође пружа помоћ запосленима у циљу унапређивања њиховог рада.

Није доступан податак о средствима која се издвајају за инклузивно образовање. Буџет Министарства није организован према специфичним областима, већ према нивоима образовања, а инклузија се примењује на свим нивоима. За инклузивно предшколско образовање и васпитање за 2020. годину почетна апропријација је била 124.657.000 динара а ребалансом је утврђен износ од 249.688.000 динара. За 2019. годину почетна апропријација 64.935.000, а текућа апропријација је 284.802.862,05 динара.

У школској 2019/20. години било је 466 предшколских установа (162 државних и 304 приватних), што је за 72% више него у школској 2015/16. када их је било 271). На почетку 2020/21. било је 456 предшколских установа (162 државних и 294 приватних). У предшколске установе у школској 2019/20. уписано је 224.563 деце; наведено је да су тиме попуњени капацитети предшколских установа те можемо претпоставити да толико износи укупан број доступних места. Подаци за школску 2015/16. годину показују да је у предшколске установе уписано 199.790 деце, те се, такође, може претпоставити да је толики био капацитет предшколских установа. У школској 2020/21. години 216.570 деце похађало је предшколско васпитање и образовање. У школској 2019/20. години у предшколске установе због попуњености капацитета није уписано 6.902 деце, при чему је чак 11.680 уписано преко норматива. Подаци за школску 2020/21. показују да је због попуњености капацитета предшколских установа 5.297 деце остало без места у предшколској установи, а да је 9.562 деце уписано преко норматива. Приметне су велике разлике у смислу капацитета предшколских установа између општина са различитим степеном социо-економског развоја; у богатијим општинама има више предшколских

установа, а просечан број деце по објекту је већи. Предшколско образовање похађа само 27% деце из руралних подручја. У најразвијенијим општинама у необавезну старосну групу (0,5-5,5 година) уписано је двоструко више деце него у најмање развијеним општинама. Обухват деце обавезним припремним предшколским образовањем је 97,36% што представља пораст у односу на 95% на почетку школске 2015/16, док је током 2021/21. обухваћено 96,4% деце.

Правилником о ближим условима за утврђивање приоритета за упис деце у предшколску установу приоритет уписа се даје деци из друштвено осетљивих група. У пракси се дешава да се одлагање уписа препоручује деци која нису постигла задовољавајуће резултате на тестирању за упис услед непознавања језика или услед лошије социјализације, што може бити управо последица неадекватног похађања предшколског програма. Сам упис деце у основну школу предвиђа да деца из осетљивих друштвених група могу бити уписана, без доказа о пребивалишту родитеља и потребне документације, само достављеним доказом о здравственом прегледу детета. Битно је напоменути да се тестирање деце за упис, које се врши од стране психолога и педагога, може реализовати и на матерњем језику детета што се опет у пракси не реализује и доприноси лошим резултатима на тестовима или чак одлагању уписа. Корисници социјалне помоћи имају право на ослобађање од плаћања накнаде за боравак детета у предшколској установи. Постоје обуке за васпитаче у предшколским установама, а од почетка 2020. године до 30. јуна организовано је 25 обука.

На почетку школске 2019/20. радило је 3.268 редовних основних школа, и то 1.136 матичних и 2.132 издвојених одељења, док је на крају године број смањен за 3 школе, односно 3 издвојена одељења. Било је 517 редовних средњих школа (453 државне и 64 приватне) и 39 државних школа/одељења за ученике са сметњама у развоју. Свих осам државних и десет приватних универзитета. У школској 2020/21. години настава се одвијала у 518 редовних средњих школа (454 државне и 64 приватне) и у 41 државној школи/одељењу за ученике са сметњама у развоју.

Нису доступни подаци о броју наставника у руралним срединама, већ само збирни подаци за целу територију Србије. На почетку школске 2019/20. године, у Србији је било 52.599 наставника у редовним основним школама, од којих је 52,6% било ангажовано на пуно радно време. У школама за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом, на почетку школске 2019/20. године било је укупно 2.040 наставника, од којих је 67,8% било ангажовано на пуно радно време. На почетку школске 2020/21. године, у Србији је било 52.632 наставника у редовним основним школама, од којих је 27.360 било ангажовано на пуно радно време. У школама за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом, на почетку школске 2020/21. године било је укупно 2.016 наставника, од којих је 1.433 било ангажовано на пуно радно време. Близу 60% свих наставника било ангажовано на територији три града- Београд, Нови Сад и Ниш на почетку школске 2019/20.

На почетку школске 2019/20. наставу је похађало укупно 517.826 ученика, 465.907 у матичним школама и 51.919 у подручним, издвојеном одељењима. На почетку школске 2020/21. године, наставу је похађало укупно 510.576 ученика, 459.305 у матичним школама и 51.271 у подручним, издвојеном одељењима. У одређеним удаљеним руралним срединама, настава у подручним школама организована је у „комбинованим одељењима“ у којима у једном разреду наставу похађају деца која су на различитим годинама школовања. Као један од главних и најчешћих разлога раног напуштања школовања деце у сеоским срединама јесте неретка просторна недоступност образовних институција било због непостојања школа или јавног превоза до школи.

Међутим, Министарство просвете, науке и технолошког развоја наводи да је мрежа основних школа већ годинама неприлагођена демографским кретањима који се огледају у значајном смањењу броја ученика, те да је за само четири године број ученика у редовним основним школама смањен за 5,5%. Ниједна основна и средња школа није затворена у току 2020. године. Започело се са оптимизацијом и рационализацијом мреже средњих школа и простора који се користе нерационално. Током 2021. године, затворено је 6 основних и ниједна средња школа. Нису доступни подаци о броју ученика у руралним срединама.

У Србији не постоје обједињени подаци о деци са сметњама у развоју, нити о њиховој (не)укључености у васпитно-образовни систем. Иако су Законом о основном образовању и васпитању из 2013. године била укинута специјална одељења за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом у основним школама, измене овог закона из 2017. године дозвољавају формирање посебних одељења за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом као један од видова сегрегације.

Према подацима Министарства просвете, у школској 2018/19. уписано је 2.220 ученика ромске националности, 2019/20. уписано је 2.209 ученика, а 2020/21. године 1.894 ученика. Такође, током школске 2020/21. уписано је 120 ученика, повратника по споразуму о реадмисији, од чега је 74 девојчице и 46 дечака. Током школске 2017/18 године у систему образовања и васпитања било је укључено 503 детета из мигрантских породица из прихватних центара и 83 ученика за које је настава организована у прихватним центрима. Настава се одвијала у 45 основних школа. Наредне школске године, 2018/2019, 316 миграната је похађало основну школу, 64 средњу, а 20 предшколски програм. У септембру 2019. године настављен је упис, али се бележи пад броја деце и ученика који похађају предшколске установе и школе, тако да је у септембру 2019. године било евидентирано 208 деце, а у фебруару 2020. године само 134 деце. Не постоје тачни подаци о броју ученика миграната за школску 2020/21, али према процени Министарства просвете, науке и технолошког развоја, образовањем је обухваћено око 85% мигрантске популације. Ученици мигранти су укључени у 22 основних и 10 средњих школа. И даље нема целовитих података о броју деце из рањивих друштвених група (Роми, деца са инвалидитетом, деца избеглице, мигранти и странци) која су напустила образовни систем.

Не постоји прецизна евиденција о броју деце ромске националности укључене у образовни систем. Према подацима МИКС-а 2019. припремни предшколски програм је похађало 76,8% деце из ромских насеља. Као разлоге за непохађање обавезног припремног предшколског програма 31,5% родитеља наводи да нису знали да је похађање обавезно, а 27,7% наводи превисоке трошкове (превоз, књиге, одећа). Даље, 2019. године је било 80,8% деце из ромских насеља која су похађала први разред основне школе похађало и предшколски припремни програм (код опште популације је 96,4%), а 85,4% ромске деце кренуло је у први разред основне школе на време (код опште популације је 90%), док је само 63,7 % деце ромске националности завршило основну школу (код опште популације је 99,5%) и стопа преласка у средњу школу износи свега свега 52,6% када су у питању деца ромског порекла (код опште популације је 95,2%).

Посебан проблем је то што девојчице напуштају школовање и заснивају породице између 15. и 19. године. Укупно 34% младих жена које имају између 15 и 19 година из ромских насеља је током 2019. године било удато или су живеле у ванбрачној заједници, али тај показатељ расте на 41% код жена из најсиромашнијих домаћинстава. Подаци

Министарства просвете, науке и технолошког развоја од 2018. године показују да је постотак деце из ромских насеља која су уписала први разред и на крају долази до последњег разреда основне школе 77%. С друге стране, у извештају Европске комисије о напретку Србије у европским интеграцијама за 2019. годину наводи да само 67% ромске деце заврши обавезно образовање у поређењу са 96% неромске популације.

Није доступан податак о постојању програма за рад са наставницима и наставним особљем који треба да их оспособи и оснажи за спровођење наставе усмерене ка упознавању културе Рома и промоцији интеркултуралности међу децом укљученом у систем образовања. На сајту Завода за унапређивање образовања и васпитања може се наћи неколико обука намењених запосленима у образовању: 1) Интеркултурализам у вртићу: ромски језик, обичаји и култура; 2) Свако дете је важно – подршка ромској деци за успешно школовање; 3) Како приступити теми страдању Рома током Другог светског рата и антициганизму у данашњем друштву. Осим тога, на листи програма од јавног интереса које решењем одобрава министар налази се, између осталог, програм који је одобрен 2020. године „МОДУЛ 3: Менторска подршка ученицима средњих школа ромске националности за стицање компетенција за 21. век”. Нема податка о укупном броју обука које су организоване за наставнике и особље о култури Рома, као ни колико је наставника и наставног особља прошло кроз те обуке.

У сарадњи са Тимом за социјалну инклузију и смањење сиромаштва Владе Републике Србије припремљена је интернет платформа за базу у којој ће бити прикупљени подаци о раду педагошких асистената који раде са ромском децом и ученицима. Податке о образовним постигнућима ромских ученика у базу ће уносити педагошки асистенти најмање два пута током школске године.

Изборни предмет „Ромски језик са елементима националне културе“ уведен је у систем образовања 2016. године, а услов за одвијање наставе је да се за изборни предмет пријави бар 15 ученика. Министарство просвете, науке и технолошког развоја одобрило је да се у Каталог уџбеника на језицима националних мањина за школску 2018/19. уврсте уџбеници за ромски језик са елементима националне културе. Министарства просвете, науке и технолошког развоја је, уз учешће Националног савета ромске националне мањине, израдило нове програме наставе и учења за изборни предмет Ромски језик са елементима националне културе за све разреде основне школе. У школској 2018/19. години 2.860 ученика у 74 школе је изучавало Ромски језик са елементима националне културе, док је њихов број у 2019/20. смањен, односно 2.553 ученика у 68 школа је изучавало овај предмет. У школској 2020/21. години, број ученика је мањи и износи 2.467 из 68 школа.

Школски програм није адаптиран ромској култури, односно није контекстуализован на начин којим се подржава разумевање културне разноликости и њеног доприноса мултикултуралном друштву. Наставницима је препуштено да наставу о одређеним важним садржајима (нпр. историја) спроводе без конкретних упутстава да настава треба да доведе до развијања интеркултуралних компетенција ученика, њиховог упознавања са припадницима различитих етничких или националних група и доприноса међусобном уважавању и поштовању.

Готово све локалне самоуправе одвајају средства за подстицање образовања ромске деце. Међу подстицајним мерама издвајају се бесплатна ужина, превоз, поклон пакети у виду обуће, одеће и хигијенских артикала. Одређене локалне самоуправе у сарадњи са локалним невладиним организацијама спроводе различите програме за обезбеђивање материјалне подршке за социјално угрожену ромску децу. У великом броју случајева у

питању су скромна средства, у највећем броју случајева недовољна, имајући у виду тежак материјални положај ромске деце.

У мају 2019. године реализован је Конкурс за доделу стипендија ученицима средњих школа ромске националности за школску 2019/20. годину у оквиру пројекта „Израда, спровођење и праћење одрживог државног механизма за доделу стипендија ученицима средњих школа ромске националности“. Кроз пројекат IPA 2014 настављена је менторска подршка за 180 стипендиста Ромског едукативног фонда (РЕФ), који су остварили право да обнове стипендију у школској 2019/20. години. Током 2021. године, ангажовано је 200 ментора. Циљ ове активности је праћење напретка ромских ученика и ученица у образовању и пружање неопходне подршке. У последњих 5 година (2017-2021) додељено је 5.419 стипендија за ромске ученике, од чега је било 65% девојчица. Знатно више стипендија је додељено у последње две године, у односу на претходне, па је тако 2019/20. стипендирано 1.207 ученика, а 2020/21. 1.213 ученика је добило стипендију.

У школској 2019/20. години, уписано 2.009 ученика ромске националности на основу афирмативних мера, од чега је 56% било девојчица, док подаци за школску 2020/21. годину показују да је уписано 1.894 ученика, од чега 55% девојчица. Не постоје доступни подаци о броју ученика који су завршили одговарајућу средњу школу након што су уписани на основу афирмативне акције. Више од 65% ученика уписаних путем афирмативне мере, а који су корисници стипендија и имају менторску подршку завршавају средње образовање.

С обзиром да се процес Инклузије у Републици Србији спроводи последњих 10 година, може се закључити да спровођење инклузивне наставе још увек није постигло задовољавајући ниво. Велика већина наставног кадра не поседује знања и алате за рад са осетљивим групама ученика а предвиђене обуке се не реализују у адекватној мери и не доприносе квалитету образовања деце. По подацима из анализе тренутног стања у Стратегији развоја образовања и васпитања 2030. готово једна четвртина основних школа и једна трећина средњих школа не испуњавају стандарде квалитета установа који се односе на подршку деци из осетљивих група.

Према подацима UNICEF-а, скоро сва деца школског узраста (99%) током епидемије КОВИД-19 имала су приступ учењу на даљину (школским садржајима преко телевизије и интернета, комуникацији са наставником путем телефона и интернета итд.) и користила су учење на даљину (98%). Деца из рањивих група су у мањој мери била укључена у наставу на даљину, тако је само 83% деце припадника ромске националне мањине било укључено у наставу на даљину. Међутим, подаци Ужичког центра за права детета на узорку од 30 основних школа (узорак није репрезентативан) говори о томе да око 3% деце уопште није имало приступ учењу на даљину и то услед недостатка дигиталних уређаја, приступа интернету или чак немању електричне енергије током марта, априла и маја 2020. године.

Временом су се проблемом приступа бавиле Министарство и ОЦД, обезбеђујући рачунаре/таблете и приступ Интернету. Реализоване акције само су делимично побољшале ову ситуацију. Тако је у оквиру пројекта „Премошћавање дигиталног јаза у Србији за најугроженију децу“, у сарадњи са UNICEF-ом реализована донација 1890 таблета, као и 310 лаптоп рачунара за рад педагошких асистената. Такође, уз подршку Ромског образовног фонда и Фондације за отворено друштво је подељено 550 ИТ уређаја школама у којима се образују ученици ромске националности који нису имали потребну опрему за праћење наставе на даљину. Затим, током јуна и августа 2021. године

12 школа је организовало активности летње школе за 360 ученика, претежно од 5. до 8. разреда основне школе, који су имали недовољне оцене или су завршили разред са доста пропуштеног градива. Реализовано је више од 100 часова.

Према сведочењу родитеља, квалитет образовања уопште, а посебно образовања за децу која се образују по индивидуалном образовном плану значајно је опао током трајања пандемије.

И. Посебне мере заштите (чл. 22, 30, 32-33, 35-36, 37 (б)-(г), 38, 39 и 40)

28 кластер

Деца избеглице и тражиоци азила

Препорука из става 57. CRC/C/SRB/CO/2-3

Закон о азилу и привременој заштити, усвојен у марту 2018. године, донео је значајне измене у односу на претходни Закон о азилу. Нов закон да се у поступку азила рачуна о специфичној цији особа прописује ситуацију којима су потребне специфичне процесе и прихватне гаранције где, између, спадају и малолетне особе, малолетне особе без пратње као и самохрани родитељи са малом децом као и друге угрожене категорије. Даље, новина коју доноси закон је увођене заштите најбољих интереса малолетног лица као и да се приликом процене најбољег интереса малолетника узима у обзир добробит, социјални развој, порекло, мишљење зависно од узраста и зрелости, начело јединства породице и безбедност и заштита малолетника, нарочито уколико постоји сумња да је жртва трговине људима или жртва насиља у породици или другог облика родно заснованог насиља. Прописано је и да поступци који се воде према овој категорији имају приоритет у односу на друге поступке.

Законом о азилу и привременој заштити прописано је да се детету без пратње које је поднело захтев за азил, а које се налази на смештају у центру за азил или прихватном центру, на основу решења органа старатељства обезбеђује алтернативни смештај који може да буде установа социјалне заштите, смештај код другог пружаоца услуге смештаја или породица. Без обзира на законска решења, у пракси се ретко обезбеђује алтернативни смештај деце, најчешће због ограничених капацитета установа социјалне заштите и неразвијеног система хранитељства, а деца су углавном смештена у центрима за азил. Као прелазно решење, КИРС је за смештање непраћене или раздвојене деце наменио два центра за азил, у Сјеници и Боговађи. Ниједан од ових центара није установа социјалне заштите нити у њима постоји стручно особље које би могло адекватно да се стара о деци, а непраћена или раздвојена деца се тамо смештају без индивидуалне процене најбољег интереса детета и његових потреба. У мају 2020. године у Центру за азил у Боговађи догодио се инцидент у којем су радници фирме која обезбеђује центар, физички и вербално малтретирали децу која у том центру бораве без пратње родитеља.

На територији Србије постоје приватне радне јединице за смештај деце без пратње у оквиру постојећих институција у оквиру система социјалне заштите. Међутим, оне не могу да се сматрају адекватним решењем због чињенице да је њихова основна намена ресоцијализација деце са изреченом васпитном мером, односно старање о деци с менталним инвалидитетом. Од новембра 2018. године долази до напретка и отворено је реновирано, и адекватно за рад са овом категоријом деце, крило Дома за децу, „Јован

Јовановић Змај” у Београду. У овом дому се, од отварања, смештају изричито непратњена деца. Према налазима Центра за интеграцију младих, у пракси се показало да деца имају различит степен приступа информацијама и да то у великој мери зависи од установе до установе за смештај.

И поред свега, држава и даље није обезбедила спровођење прописаних одредби које би довеле до успостављања адекватног система заштите деце избеглица и тражиоца азила. Тако, упркос законској одредби да поступци по захтевима за азил деце без пратње имају приоритет, ова законска одредба се у пракси не поштује. Деца чекају заказивање усмене расправе и по неколико месеци. Може се закључити да поступци за азил деце трају неоправдано дуго супротно домаћој легислативи као и међународним стандардима за које се Република Србија обавезала да ће поштовати. Према налазима Центра за интеграцију младих, неке процедуре су спојене како би се свеукупно процес убрзао (односи се на све, не само на децу, али директно утиче и на децу без пратње-евидентирање се одвија заједно са регистрацијом). Међутим, формулар за пријаву за азил је на српском језику и ћириличном писму што представља проблем за тражиоце азила који у највећем броју случајева не познају српски језик.

Није доступан податак о постојању формализованог протокола о прекограничној сарадњи надлежних органа Србије са суседним државама у вези специфичних питања која су од значаја за заштиту непратњене или раздвојене деце избеглица и миграната од трговине људима и кријумчарења, као и за случајеве раздвајања породица. Нису доступни подаци који се односе на полицијске станице и граничне прелазе, а већина запослених КИРС-а у центрима за азил и прихватним центрима је прошла потребне обуке за препознавање деце у опасности да постану жртве трговине људима. Међутим, обучене особе у центрима имају и низ других задужења, те је упитно колико заиста имају времена да се посвете идентификацији деце која су у опасности да постану жртве трговине људима. Постоје индикатори за прелиминарну идентификацију жртава који су намењени запосленима у полицији, просвети и систему социјалне заштите, али је једино употреба индикатора за запослене у систему социјалне заштите постала обавезујућа на основу упутства које је издало Министарство задужено за социјалну заштиту 2017. године.

UNICEF је почетком 2020. године издао публикацију *„Како учинити невидљиво видљивим: Идентификација девојчица без пратње и раздвојених девојчица у Србији, Бугарској, Грчкој и Италији”*. У оквиру публикације дата је и алатка, односно листа савета намењена радницима на терену како би лакше препознали девојчице без пратње или раздвојене девојчице.

Нису развијени формулари и упитници прилагођени деци. Није израђен подзаконски акт којим се уређују адекватне, транспарентне и деци прилагођене независне процедуре за процену узраста деце без пратње. У недостатку јасних процедура, у пракси се узраст утврђује искључиво на основу изјаве лица чији се узраст утврђује од стране службеника Министарства унутрашњих послова или лекара. Према доступним подацима, и даље не постоји особа која је обучена за рад са децом избеглицама и мигрантима, која је стално присутна у свим полицијским станицама и на сваком граничном прелазу и која може ефективно да се стара о поштовању права непратњене деце, упућивању у релевантне службе у складу са правилником, и да сноси одговорност у том погледу. Запослени у центрима за азил и прихватним центрима, углавном јесу обучени да примењују Приручник за поступање са малолетним тражиоцима азила без пратње у РС, а посебно запослени у центрима у Сјеници у Боговађи, које је КИРС наменио за смештај непратњене или раздвојене деце.

Није доступан податак о тачном броју раздвојене деце и деце без пратње која су у поступку азила имала правног заступника. Није било могуће добити податак о броју службеника Канцеларије за азил који су прошли обуке о специјалним техникама интервјуисања деце. Искуство запослених у Београдском центру за људска права да је комуникација службеника Канцеларије за азил другачија када су у питању деца, да су били више благонаклони и стиче се утисак да су сензитивисани за разговор са децом.

Министарство задужено за социјалну заштиту је 2018. године донело обавезујућу Инструкцију о поступању центара за социјални рад и установа социјалне заштите за смештај корисника у обезбеђивању заштите и смештаја малолетних миграната без пратње. Нису доступни свеобухватни подаци о броју социјалних радника који су вршили дужност привременог старатеља непраћеној или раздвојеној деци, као ни подаци о броју деце која су се налазила под старатељством како би се упоредили у односу на минималне стандарде. У пракси се дешава да једна особа врши старатељство над неколико десетина непраћене или раздвојене деце која бораве у једном смештајном објекту. Током 2021. године ситуација је слична као и претходне, односно у појединим местима боравило је доста непраћене деце, а број старатеља и социјалних радника је несразмерно мали броју деце. По подацима добијеним од Министарства задужено за социјалну заштиту, у првој половини 2020. године центри за социјални рад донели 638 решења којима су малолетним мигрантима без пратње постављени привремени старатељи, док је у исто време 61 лице обављало послове старатеља малолетним мигрантима без пратње на основу решења центара за социјални рад. Како би се обезбедио оптималан број социјалних радника, неопходно је пратити број социјалних радника и број деце по социјалном раднику којима је постављен старатељ у односу на минималне стандарде. Проблеми који се јављају у пракси су дуги поступак додељивања привременог старатеља који често траје и до неколико недеља. Такође, непраћена и раздвојена деца за то време бораве у центру за азил или прихватном центру у којима квалитет услуга центара за социјални рад често није на задовољавајућем нивоу с обзиром на чињеницу да нема довољан број службеника. , финансирање рада старатеља у Републици Србији се најчешће обезбеђује преко пројеката организација цивилног друштва у Србији. Ово указује на значај обавезе државе да повећа издвојена средства како би се обезбедио оптималан рад старатеља.

У пракси је чест случај да иницијалну одлуку о смештају доноси Министарство унутрашњих послова. Затим, службеници региструју децу без присуства привременог старатеља што је противно свим стандардима и Закону о азилу и привременој заштити где је прописано да име за тражење азила у Републици Србији у име детета изражава родитељ или старатељ.

У центрима за азил и другим смештајним капацитетима, полицијским станицама и у другим службеним објектима у којима се могу налазити непраћена или раздвојена деца још увек нису дистрибуирани информативни материјали са детету прилагођеним и приступачним информацијама, на језику које дете разуме, о правним аспектима дететовог положаја у Србији, укључујући и информације о функционисању система азила и правима које дете има у складу са позитивним прописима. Није познато да ли су надлежни државни органи такве материјале израдили нити да ли су приступили њиховој изради. За сада је у центрима који се налазе у надлежности Комесаријата за избеглице и миграције доступна брошура коју су заједно израдили Београдски центар за људска права и канцеларија UNHCR-а у Београду, у којој су сажето објашњени ток поступка азила и основна права која имају тражиоци азила и особе које у Србији остваре право на азил.

Само једно непраћено дете на територији РС, и то у Београду, било је на хранитељском смештају. То дете је на хранитељском смештају од 2017. године, што значи да у 2019. години ниједно дете није по први пут остварило право на породични смештај. Према подацима добијених од Центра за породични смештај и усвојење у Нишу, у септембру 2020. године је на хранитељском смештају било двоје малолетне деце, девојчица од 6 и дечак од 7 година. У току 2021. године није било непраћене деце на хранитељском смештају. У односу на 2017. годину када је Центар за породични смештај и усвојење Београд, уз подршку партнерских организација, обучио 90 хранитеља за бригу о непраћеној деци мигрантима и избеглицама, само 23 породице су се 2019. године налазиле на листи потенцијалних хранитеља. Тај број је у 2020. години још мањи. Министарство за бригу о породици и демографију планира израду Правилника о хранитељству, заједно са радом на изменама и допунама Породичног закона. Центар за интеграцију младих истиче да систем хранитељства за децу избеглице и мигранте не постоји као одвојени програм, а с обзиром на велики прилив избеглица и миграната, одвија се са потешкоћама иако постоје иницијативе за његово унапређење.

Нису развијене специјализоване услуге за непраћену и раздвојену децу избеглице и мигранте са емоционалним, психијатријским и бихевиоралним проблемима. Извештаји психолога или психијатара користили су се као основ да се детету обезбеде додатне процесне гаранције у поступку азила. Такве услуге углавном пружају међународне и невладине организације. Као потенцијалну могућност, центри за социјални рад истичу могућност коришћење услуга: саветовалишта за предбрачне, брачне и породичне односе, које врши специјализоване услуге пружања психосоцијалне подршке становништву на локалном нивоу и потенцијално би имало капацитет и за пружање услуга деци са емоционалним и бихевиоралним сметњама, али не и психијатријским. Осим тога, постоје дневни боравци за децу и младе са сметњама у развоју, услуге развојног саветовалишта, социјално-едукативна услуга под називом социо-рехабилитациони клуб за младе.

На основу евиденције Центра за заштиту жртава трговине људима од почетка 2020. године било је укупно 8 страних држављана који су у Србији третирани као жртве трговине људима, од чега је двоје деце, једно мушко и једно женско. Обе малолетне особе су из Авганистана.

РС се обавезала на поштовање принципа невраћања у земљу у којој су деца била предмет прогона које проистичу првенствено из међународних људских права, хуманитарног права и права избеглица. Према Закону о странцима током поступка враћања надлежни орган ће имати у виду специфичну ситуацију посебно угрожених лица, породично и здравствено стање лица које се враћа, као и најбољи интерес малолетника. Исти закон предвиђа да малолетник без пратње не сме бити принудно удаљен, осим у случају да је надлежни орган уверења да ће малолетник бити враћен члану породице, старатељу или одговарајућој установи за прихват деце. Међутим, неки од малолетних клијената Београдског центра за људска права су као разлог напуштања земље порекла наводили сукоб са члановима породице, њихово неприхватање и осуду. Од ступања на снагу измењеног Закона о странцима 3. октобра 2018. године до краја 2019. године, МУП донело је укупно 1815 решења о враћању којима се деци затеченој у незаконитом боравку на територији Србије отказује боравак. Највећи број деце којој је у наведеном периоду отказан боравак пореклом је из Авганистана (71,4%). Није доступан податак колико те деце је било без пратње родитеља или старатеља. Подаци за 2020. годину нису доступни, пошто се МУП изјаснио да не располаже документом који садржи тражене информације. Такође, у поступку радмисије било је 246 странаца

млађих од 18 година. Није доступан податак колико деце је у том поступку враћено у државу порекла или уобичајеног боравишта, а колико поступака је обустављено. Подаци КИРС-а показују да је у периоду од 1. јануара 2019. до 31. октобра 2019. године у програму добровољног повратка у државу порекла било 132 особа, од којих је било 19 деце. У 2020. години КИРС је у сарадњи са Међународном организацијом за миграције спроводио програме добровољног повратка. До увођења ванредног стања у РС у марту 2020. године, организован је повратак за 37 особа, од чега је било 7 деце. Закон не предвиђа давање приоритета и ефикасно поступање органа који доноси одлуку о захтеву за азил када је подносилац азила малолетно лице без пратње. Према Члану 40 Закона о азилу и привременој заштити убрзани поступак се не може водити о захтеву за азил који је поднело малолетно лице без пратње, док Члан 41 указује да се поступак азила по захтеву малолетног лица без пратње не може водити на граници или у транзитном простору.

Подаци о апатридији у Србији нису свеобухватни и не постоји посебна процедура за утврђивања статуса апатридије, нити постоји јасан и доступан поступак за утврђивање овог статуса. Према Закону о држављанству дете рођено или нађено на територији Републике Србије (нахоче) стиче рођењем држављанство Републике Србије, ако су му оба родитеља непозната или непознатог држављанства или без држављанства или ако је дете без држављанства. Извештај Европске мреже за питање апатридије (ЕНС) који је ове године објављен сврстао је Србију међу најлошије оцењене земље Европе, када је у питању могућност уписа деце у матичне књиге рођених. У пракси, највећи проблем представљају два посдзаконска акта услед којих деца чији родитељи не поседују лична документа не могу бити уписана у матичну књигу рођених. У том случају, потребно је спровести додатне поступке, као што су одређивање личног имена, накнадни упис у матичну књигу рођених или одређивање времена и места рођења. Сваки од тих поступака је компликован, а често трају месецима. Овај проблем у највећој мери погађа ромску популацију.

Према извештају ЕНС-е који је објављен на пролеће 2021. године постигнут је ограничен напредак у решавању проблема апатридије у Србији у периоду 2020-21. Уочени су напори за спречавање и смањење апатридије, али су и даље присутни проблеми у пракси и у закону. Позитиван помак у спречавању апатридије представља Споразум о разумевању о даљој сарадњи на решавању проблема припадника ромске националне мањине у остваривању права на упис у матичну књигу рођених. Споразум су потписали у октобру 2019. године Министарство за државну управу и локалну самоуправу, Заштитник грађана и UNHCR. Није измењен Закон о држављанству.

29 кластер

Деца припадници националних мањина

Препорука из става 59. CRC/C/SRB/CO/2-3

Србија има неопходне законске основе за борбу против дискриминације Рома, али се оне не примењује у довољној мери, а основни услов за унапређење положаја Рома је сузбијање стереотипа и предрасуда.

Закон о забрани дискриминације забрањује дискриминацију националних мањина и њихових припадника на основу националне припадности, етничког порекла, верских уверења и језика. Један од облика дискриминације може бити и говор мржње, коју закон дефинише као изражавање идеја, информација и мишљења којима се подстиче дискриминација, мржња или насиље против лица или групе лица због њиховог личног својства, у јавним гласилима и другим публикацијама, на скуповима и местима

доступним јавности, исписивањем и приказивањем порука или симбола и на други начин. Међутим, не постоје јасно утврђене, мерљиве и транспарентне мере за спречавање насиља и говора мржње, искључиво, према Ромима.

У мају 2021. године је усвојен нови Закона о изменама и допунама Закона о забрани дискриминације. Допунама закона проширује се листа личних својстава на којима се заснива дискриминација. Такође, уводе се нови облици дискриминације: полно и родно узнемиравање, навођење на дискриминацију и сегрегација. Сегрегације је дефинисана као сваки акт којим физичко или правно лице раздваја без објективног и разумног оправдања друга лица или групу лица на основу личног својства. Сегрегација се сматра тешким обликом дискриминације.

С друге стране, Националном стратегијом за социјално укључивање Рома и Ромкиња за период од 2016. до 2025. године предвиђено је неколико циљева са пратећим мерама које се тичу приступа услугама и програмима социјалне заштите деци Ромима. Као циљеви су наведени: унапређење развоја и здравља ромске деце, унапређење приступа квалитетној здравственој заштити без дискриминације, у систему социјалне заштите применити решења која дају предност подршци породици приликом пружања подршке деци у ризику, укључујући и посебну подршку ромској породици, унапредити доступност новчаних давања за децу и породице ромске националности које имају на њих право, са посебним акцентом на новчану социјалну помоћ, туђу негу и помоћ и дечји додатак, и друге мере. Заштитник грађана је у сарадњи са невладином организацијом А11 – Иницијатива за економска и социјална права у току 2019. године пратио спровођење Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у двадесет локалних самоуправа. Закључак до кога се дошло је да је Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња поставила реалне основе, а да су у Акционом плану развијене добре активности за њено спровођење. Међутим, иако се бележи напредак у одређеним областима, уколико се та достигнућа анализирају са становишта остваривања мера и активности које је Влада одредила да би се постигло сузбијање сиромаштва Рома и смањивање социјално-економских разлика, резултати су врло ограничени.

Национални план акције за децу још увек није усвојен.

Током 2019. године Повереник за заштиту равноправности је представио извештај о истраживању јавног мњења "Однос грађана и грађанки према дискриминацији у Србији". Истраживање је показало да две трећине грађана препознаје да у Србији у значајној мери постоји дискриминација, а њих 50% као најизложеније дискриминацији види Роме. Међутим, није дошло до помака у спровођењу циљаних кампања за спречавање насиља и говора мржње према Ромима, као и за разбијање предрасуда и негативних ставова према Ромима у друштву. Дискриминацију према припадницима ромске националне мањине потврђују честе притужбе Повереници за заштиту равноправности и Заштитнику грађана. Ове независне институције Роме виде као најрањивију и највише дискриминисану групу становништва. У области права националних мањина, више од 40% притужби упућених Заштитнику грађана 2019. године се односи на повреду посебних права Рома. У току 2019. године Поверенику је поднето 32 притужбе због дискриминације припадника ромске националне мањине, што чини 64% од свих притужби које су поднете због дискриминације по основу националне припадности и етничког порекла. Током 2020. године, због дискриминације на основу националне припадности и етничког порекла поднето је укупно 114 притужби Поверенику, што представља повећање у односу на последње четири године. Највећи број притужби поднет је по основу припадности ромској националној мањини (94), што

чини преко 82% свих притужби по основу националне припадности и етничког порекла. Међутим, нема података колико деце је било дискриминисано.

Статистички обрасци који приказују податке о кривичним делима која се прате не садрже посебно податке из којих би се видело према којој националној мањини су извршена наведена кривична дела. Ти подаци се једино могу видети увидом у конкретни предмет који се води код првостепених подручних јавних тужилаштава, која поступају по тим кривичним пријавама. Нико није дужан да се изјашњава о националној припадности у поступцима пред тужилаштвом те зато не постоји могућност доласка до податка о укупном броју извршених кривичних санкција за кривична дела усмерена према Ромима која садрже елемент мржње према припадницима ове националне мањине.

Нису доступни подаци о постојању буџетских средстава која су опредељена за решавање негативних ставова према Ромима у друштву у целини. Најчешће се средства која издваја држава користе за пружање неке врсте помоћи Ромима, а не за решавање негативних ставова. Углавном организације цивилног друштва и међународне организације у оквиру различитих пројеката спроводе кампање које имају за циљ смањење предрасуда према Ромима. Током 2021. године организована су два догађаја у оквиру пројекта „Жива библиотека“ чији је циљ да смањи утицај негативних стереотипа и предрасуда као кључних узрочника дискриминације у друштву. Књиге су живи људи који у директној комуникацији читаоцима преносе своја животна искуства и доприносе борби против стереотипа, предрасуда и дискриминације. У априлу 2021. године, Повереник за заштиту равноправности је заједно са удружењем Друштво Рома Зајечар представио Ромску платформу која има за циљ прикупљање и праћење случајева дискриминације и насиља над Ромима, као и представљање позитивних примера из праксе. На платформи се налази образац за пријаву дискриминације Рома.

У регистру акредитованих програма, који води Републички завод за социјалну заштиту постоји један програм обуке који се односи на наведену тематику, и то „Препознавање и уважавање различитости - културно компетентна пракса у социјалној заштити“. Обуци су присуствовали стручни радници центара за социјални рад, запослени у домовима за децу и младе, домовима за старе и геронтолошким центрима, као и специјалних основних и средњих школа. Осим њега постоји и програм „Подршка унапређењу положаја Ромкиња“.

Завод за унапређивање образовања и васпитања међу акредитованим програмима има „Рад са децом из маргинализованих група“, које организује Педагошко друштво Србије. Циљ овог програма је сагледавање и уважавање културе, традиције и искуства различитих маргинализованих група у наставном процесу. Такође, у каталогу се налазе и следећи програми „Ни црно ни бело – програм за рад са децом/младима, против предрасуда, за толеранцију и интеркултуралност“, „Ми и они други“, „Оснаживање наставника и васпитача за препознавање дискриминације и упознавање са механизмима заштите од дискриминације“, као и неколико програма који имају за циљ унапређење комуникационих компетенција запослених у образовним институцијама у циљу стварања толерантне средине за учење и развој детета.

Нема података о броју стручњака у центрима за социјални рад и у образовним институцијама који су прошли обуке за културно осетљиву комуникацију и поступање. Према подацима добијеним од Завода за унапређивање образовања и васпитања у првој половини 2020. године обучено је 157 полазника, али нису дате прецизне информације о којим обукама је реч. У посебном извештају Заштитника грађана о спровођењу актуелне

стратегије за социјално укључивање Рома наводи се да стручњаци у центрима за социјални рад врло често нису у могућности да похађају доступне обуке, и то због мањка запослених. Од почетка 2021. године одржано је 5 обука за културно осетљиву комуникацију за запослене у образовним институцијама, и то 3 обуке „Ни црно ни бело – програм за рад са децом/младима, против предрасуда, за толеранцију и интеркултуралност“ и 2 обуке „МОДУЛ 3: Менторска подршка ученицима средњих школа ромске националности за стицање компетенција за 21. век“.

Постојећи ресурси у систему социјалне заштите нису адекватни за пружање ефикасне социјалне заштите, недостаје боље умрежавање система социјалне заштите са другим системима, односно недржавним пружаоцима битних услуга социјалне заштите. Једна од њих је свакако Свратиште за децу, лиценцирана услуга коју пружа невладина организација Центар за интеграцију младих с циљем унапређења квалитета живота деце која живе или раде на улици. Иако је препозната Законом о социјалној заштити, средства за финансирање ове важне услуге и даље се, нажалост, не обезбеђују из државног буџета, већ из пројеката међународних организација који немају компоненту одрживости и донација грађана и компанија. На пролеће 2021. године, отпочети су састанци Радне групе за израду Нацрта закона о изменама и допунама Закона о социјалној заштити. Министарство задужено за социјалну заштиту је у 2018. године започело процес израде Стратегије социјалне заштите за период од 2019. до 2025. године, али она још увек није усвојена.

Резултати истраживања „Процена институционалних капацитета јединица локалне самоуправе у области социјалне заштите и остваривања социјалне укључености рањивих група“ објављени су током 2019. године. Узорак су чиниле 31 јединица локалне самоуправе, а истраживање је показало да су само 4 донеле програм унапређења социјалне заштите за 2018. годину, док 22,5% њих нема ниједан важећи стратешки и плански документ значајан за процес социјалног укључивања. Осим тога, истраживање је показало да ромске породице најчешће користе право на новчану социјалну помоћ, једнократну новчану помоћ, а значајан број користи и услугу народне кухиње. С друге стране, према истом истраживању, запослени у систему социјалне заштите на локалном нивоу као разлоге за недовољну развијеност услуга социјалне заштите наводе: недостатак финансијских средстава, недостатак кадрова и забрану запошљавања, недовољну информисаност локалних самоуправа о надлежностима у области социјалне заштите. У појединим градивима и општинама ангажовани су локалних координатора за ромска питања. Међутим, велики број људи није упознат са њиховим радом. Осим њих, у 50 градова и општина постоје мобилни тимови за инклузију Рома чији је задатак обављање теренских посета ромским насељима и пружање подршке и помоћи појединцима и породицама. Истраживање „Мапирање услуга социјалне заштите и материјалне подршке у надлежности локалних самоуправа у Републици Србији“ показало је да је већи број услуга доступне једино у већим градовима, док у појединим општинама не постоји ниједна од локалних услуга социјалне заштите.

Треба напоменути и улогу организација цивилног друштва које често имају улогу посредника између ромских породица и институција социјалне заштите. Један од највећих проблема за приступ мерама социјалне заштите представља то што одређени број Рома нема пројављено пребивалиште. Закон о пребивалишту и боравишту грађана је предвидео могућност утврђивања пребивалишта на адреси центра за социјални рад и то је значајно олакшало приступ мерама социјалне заштите. Међутим, многи корисници и даље нису упознати да ова могућност постоји, а они који знају за то, често имају тешкоће да поднесу захтеве за утврђивање пребивалишта, јер не умеју да напишу такав захтев, а неки су чак и неписмени.

30 кластер

Деца која живе и раде на улици

Препорука из става 61. CRC/C/SRB/CO/2-3

Центар за интеграцију младих је уз подршку делегације ЕУ у Србији израдио извештај о петогодишњој примени Општег коментара 21 о деци у уличној ситуацији. Налази истраживања су представљени јавности 12. априла 2022. године на дан обележавања Међународног дана деце у уличној ситуацији.

Сваког априла, поводом „Међународног дана деце у уличној ситуацији“, износе се процене које говоре да у Србији има око 2.000 деце која живе и раде на улици, углавном у великим градовима. Прецизнијег броја још увек нема. Недостатак поузданих и упоредивих података и евиденција отежава креирање делотворних политика према деци, као и ефикасну међусекторску сарадњу. Извештаји Републичког завода за социјалну заштиту под називом „Деца у систему социјалне заштите“ из претходних година доносе делимичан увид у број деце у уличној ситуацији и њихов приступ услугама социјалне заштите, међутим, за боље сагледавање овог проблема, подаци који су за сада доступни, нису довољни. У 2016. години од укупног броја деце на евиденцији центара за социјални рад 0,1% су била деца у уличној ситуацији; у 2017. године 0,18%; у 2018. години 0,05% деце у уличној ситуацији од укупног броја деце на евиденцији. Иако није могуће ући у детаљнију анализу само на основу тренда броја деце у уличној ситуацији на евиденцији центара за социјални рад, упадљиво је смањење броја деце из ове категорије за више од две трећине у 2018. години. Са друге стране, укупан број корисника на евиденцији расте. Такође, мало је извесно да је разлог смањења регистрованих корисника, изузетно побољшање њихових животних прилика. Извештај за 2019, за разлику од неколико претходних, не нуди могућност обрачунавања тачног броја деце из ове категорије која су била на евиденцији ЦСР. Извештај за 2020. годину приказује податке деце на евиденцији ЦСР према корисничким групама за 2020. годину, конкретно, деца улице која су на евиденцији ЦСР чине 0.04%.

У Републици Србији се подаци о деци у уличној ситуацији прикупљају кроз Годишњи извештај центара за социјални рад. Подаци се прикупљају и кроз појединачне извештаје пружаоца услуга који пружају услуге овој корисничкој групи. Подаци су непрецезни и не приказују право стање ствари на терену. Примера ради, Градски центар за социјални рад Града Београда је у 2020. известио да на територији града има 16 деце у уличној ситуацији. За исту годину, је Центар за интеграцију младих (као лиценцирани пружалац услуге Свратиште) Републичком заводу за социјалну заштиту известио да је у тој години радио са 397 девојчица и дечака узраста од 5 до 15 година.

И даље не постоји усаглашена дефиниција деце која живе и раде на улици, прихваћена у свим релевантним институцијама, што отежава прикупљање података. Поред овога, Центар за интеграцију младих истиче да формулар за извештавање за услугу Свратиште није прилагођен специфичности услуге, већ се користи формулар за услугу Прихватилиште. Ове две услуге су различите и нису намењене истој категорији деце.

Иако најављивана у више наврата током последњих година, још не постоји анализа о деци у уличној ситуацији у Србији. Истраживање Центра за интеграцију младих

спроведено у 28 неформалних насеља у Београду, „Правно социјални положај и рањивост породица и деце која живе у неформалним насељима“, објављено 2019. доноси увиде о положају деце у уличној ситуацији која често долазе управо из оваквих типова насеља. Оно указује да је свако пето (98 од 487) дете повратника обухваћених истраживањем, укључено у живот или рад на улици, што повећава ризике по здравље, благостање и будућност ове деце. Извештај наглашава да је укљученост у живот или рад на улици, у Београду екстремно ретка међу децом која долазе из другачијих окружења, као и да чињеница да су укључена у живот или рад на улици ову децу ставља у неповољнији положај у односу на другу, чак и самим неформалним насељима.

Национална стратегија за заштиту деце укључене у живот и рад на улици и даље не постоји. Није израђен ни усвојен Протокол за заштиту деце укључене у живот и рад на улици, сем на нивоу града Београда, израђен у сарадњи са Save the children 2016. године. Међутим, овај документ није могуће пронаћи на сајту Града Београда. Акциони план (2020-2021) за примену Стратегије за превенцију и заштиту деце од насиља, за период од 2020. до 2023. године у више мера предвиђа активности усмерене ка деци у уличној ситуацији (успостављање мобилних тимова, пружање помоћи и подршке, повећање компетенција укључених актера итд.). Затим, Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016 до 2025. у циљу 5. предвиђа мере заштите и унапређења положаја деце у уличној ситуацији, кроз развијање локалних протокола за заштиту деце ромске националности која живе и/или раде на улици, организовање подршке за децу која живе и/или раде на улици, обезбеђивање одрживе финансијске подршке за „градске“ услуге у заједници, као што су прихватни центри, и слично. Међутим, разуђеност мера по различитим стратешким и акционим документима, отежава праћење спровођења и ефеката мера на унапређење положаја деце у уличној ситуацији.

Акциони план (2020-2021) за примену Стратегије за превенцију и заштиту деце од насиља, за период од 2020. до 2023. године, у мери 3.2. Број деце у уличној ситуацији којој је пружена помоћ и подршка, као полазну вредност за 2018. годину наводи бројку од 172 деце у уличној ситуацији. Планирано је да у 2020. помоћ и подршка стигну до 220, а у 2021. до 250 деце. Ако су тачне процене да у Србији има приближно 2.000 деце у уличној ситуацији, онда ће овим Акционим планом, помоћ и подршка доћи до свега 8-12% од укупног процењеног броја такве деце. Такође, начин на који је формулисана ова активност у Акционом плану, онемогућава процену да ли се ради о дугорочној, континуираној подршци, њеној адекватности, а камоли утицају и успешности.

Извештај Мапирање услуга социјалне заштите и материјалне подршке у надлежности јединица локалних самоуправа наводи да су међу корисницима услуге свратиште, девојчице бројније у старосној групи 6–14 година с уделом чак од 71,5%. Податак узнемирава, имајући у виду бројне ризике којима је ова и иначе рањива група, изложена. То су трговина људима, радна експлоатација, принудни бракови и други облици насиља и злоупотребе деце. Посебно је алармантан рекорд који је почетком октобра 2020. године забележило Свратиште у Београду – у једном дану, овој организацији обратило се рекордних 112 деце. Претходних година је тај број био између 60-65 у ово доба године. Лоша материјална ситуација погоршана ситуацијом због пандемије КОВИД-19 очигледно је родитеље ове деце оставила без других извора подршке. Ситуацију погоршава чињеница да је све више корисника узраста од 5 до 15 година, као и изјава да Свратиште просто нема капацитета да одговори на овај број захтева у једном дану, па деца за коју се процени да нису у ургентној потреби бивају замољена да се врате сутра. Услуга свратишта је доступна само у у Београду и Новом Саду. Аутори истраживања наглашавају важност међусекторске сарадње за адекватну превенцију и заштиту деце.

Не постоји свеобухватна база дугорочних програма за подршку и реинтеграцију деце укључене у живот и рад на улици. Само делимично се могу прикупити подаци подељени по врсти пружаоца дугорочног програма (државна социјална установа или организација цивилног друштва). Такође, делимични подаци се могу прикупити о буџетским средствима издвојенима за спровођење тих програма, без икаквог увида у број корисника, ефекте и утицај програма. Мапирање услуга социјалне заштите и материјалне подршке у надлежности јединица локалних самоуправа у Републици Србије омогућава увид у број локалних самоуправа које пружају услуге, на пример, дневног боравка за децу из маргинализованих група, децу из породица у ризику, из сиромашних породици, ургентног смештаја за децу и младе, али из тих података се не може видети колико је корисника из категорије деце у уличној ситуацији. До податка о броју деце укључене у програме подршке и реинтеграције (разврстано према узрасту, полу, месту порекла, етничком и социјалном пореклу) се, као и за претходни индикатор, може доћи само парцијално због непостојања свеобухватног прегледа пружалаца услуга подршке, типа програма и сл. Такође, до податка о броју деце укључене у живот и рад на улици корисника услуга смештаја, по врсти услуге, се може доћи делимично, увидом у евиденције пружалаца услуга смештаја за ову категорију деце.

Центар за интеграцију младих као лиценцирани пружалац услуге Свратиште за децу у уличној ситуацији на жалост нема увид у мере подршке овој групи деце. Не постоје афирмативне мере у раду са децом и њиховим породицама, већ само мере које кажњавају децу и родитеље. Напротив, 2018. године Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања поновило је Налог центрима за социјални рад у вези са децом која живе или раде на улици чији су чланови у супротности са УН Конвенцијом о правима детета, Коментаром број 21 о деци у уличној ситуацији, али и интерним процедурама центара за социјални рад. Све ово свакако не ставља најбољи интересе детета, као ни очување примарне породице на прво место. (Центар за интеграцију младих).

У Републичком заводу за социјалну заштиту акредитован је програм обуке под називом „Деца улице – развој хранитељства за децу која живе и/или раде на улици“. Програм је намењен професионалцима који раде у центрима за социјални рад као водитељи случаја за децу, саветницима за хранитељство, супервизорима, стручњацима запосленим у свратиштима за децу и организацијама цивилног друштва које пружају подршку деци у уличној ситуацији, хранитељима и будућим хранитељима. Нису доступни подаци о броју стручњака који су прошли ову обуку, као о ни о ефектима на њихов рад. У 115 центара за социјални рад формиран су интерни тимови стручњака који свакодневно раде на збрињавању и заштити деце која живе и раде на улици. Нису доступни подаци о броју и врсти интервенција ових тимова, броју и структури корисника, као ни ефектима рада тимова.

Подаци које је доставило Свратиште у Новом Саду, показују да је током 2021. године (јануар-октобар), од укупно 378 корисника, чак 77% (293 корисника) било укључено у неки облик дечијег рада: 86 корисника сакупља секундарне сировине, сами или са члановима породице, а 207 корисника често или повремено проси (паркирање аутомобила, жонглирање на раскрсницама и сл.). Нарочито је забрињавајуће што је више од 100 корисника који су навели да су укључени у неки облик дечијег рада, поред свега наведеног, радило и на њиви, сезонске, изузетно тешке физичке послове, неадекватне за њихов психофизички узраст. Такође, 85 корисника се изјаснило да није укључено ни у један облик дечијег рада, али с обзиром да живе у екстремном сиромаштву, испуњавају услов да буду корисници свратишта.

Центар за интеграцију младих нема сазнање да је у извештајном периоду сачињен било какав извештај о дечијем просјачењу у Републици Србији.

Прописи којима се уређују евиденције за утврђивање начина препознавања дечијег просјачења и дечијег рада, и дефинисали индикатори за праћење појаве како би се обезбедило целовито праћење случајева дечијег просјачења, још увек нису измењени. Закон о комуналној милицији, усвојен 2019. године у чл. 28. предвиђа да овлашћења комуналне милиције према малолетним лицима примењују комунални милиционари посебно оспособљени за рад са малолетницима. Када је у питању прекршајна одговорност детета за просјачење, још увек није потпуно искључена, те се млађем малолетнику/ци (14-16 година) може изрећи васпитни налог, док старијим малолетницима/цама могу бити изречене кривичне санкције.

Када је у питању заштита деце жртава дечијег рада, за разлику од Извештаја за 2019. годину, Извештај за 2020. годину нема статистику о мерама, услугама и поступцима ЦСР у циљу заштите деце жртава злоупотребе дечијег рада. У 2020. години, у ЦСР евидентирано је укупно деветоро деце жртава злоупотребе дечијег рада. Сва деца су ромске националности и била су изложена већем броју штетних или опасних околности или су била укључена у опасне делатности током рада. Као и претходне две године, међу разлозима примене старатељске заштите, у 2020. години, са 63.9% преовлађује лишеност родитеља родитељског права односно пословне способности. До прецизног броја деце укључене у живот и рад на улици која су издвојена из породице, не може се доћи јер се експлицитно не наводи разлог (у овом случају просјачење) за примену мере смештања у хранитељску породицу. Последњи доступан податак је из 2020. године и говори о томе да је ЦСР, међу поступцима које је предузео за заштиту деце од насиља (није приказано који поступци у односу на коју врсту насиља), применио мере издвајање детета и ненасилног родитеља из породице у 214 случајева (320 случајева у 2019. години), док је само дете било издвојено из породице у 243 случајева (376 у 2019. години).

Из разлога недовољно прецизног бележења и праћења, не може се доћи до податка о уделу деце која су изложена просјачењу у укупном броју деце која су смештена у институционалне облике бриге, као ни о уделу деце која су изложена просјачењу у укупном броју деце која су реинтегрисана у породице. Не постоји израђена евалуација ставова деце о нивоу укључености током процеса одлучивања о смештају у алтернативне видове бриге/реинтеграцију у породице.

Искуство Центра за интеграцију младих који се већ 17 година бави развијањем пружањем услуга за децу у уличној ситуацији, а која већином долазе из ромске популације, неупитно може да констатује да Република Србија не чини довољно на пољу едукације јавности о угрођености основних људских права ове деце, и да дугорочније едукативне кампање, које би биле пре свега усмерене, ка разбијању предрасуда и стереотипа о деци из маргинализованих група – нису биле реализоване у довољној мери током овог извештајног периода.

31 кластер

Сексуална експлоатација и трговина људима

Препорука из става 63. CRC/C/SRB/CO/2-3

Стандардне оперативне процедуре поступања са жртвама трговине људима су израђене и усвојене крајем јануара 2019. године. Током новембра 2019. године организован је процес консултација ради унапређења ових препорука, док је усвајање унапређене

верзије било планирано половином 2020. године. Током 2020. године најављено је да ће СОП бити преточен у обавезну инструкцију за запослене у МУП-а, међутим, тај процес није завршен до момента писања овог извештаја (новембар 2021). Стандардне оперативне процедуре не садрже посебну секцију која се односи на претпостављену и идентификовану децу жртве. Уместо тога, кроз сваку фазу поступања, наведене су одговорне институције и кораци у поступању ако је у питању дете, домаћи или страни држављанин. На пример, уколико је у питању дете, одмах се обавештава Центар за социјални рад како би се предузеле мере заштите из надлежности органа старатељства и уколико је потребно, одредио старатељ који ће се старати о најбољем интересу детета. Центар даље започиње поступак проналажења породице (у циљу спајања породице) и доноси одлуку о спајању малолетника са породицом, ако је то у најбољем интересу детета. Ако је у питању дете које је страни држављанин, поступак се спроводи заједно са међународним организацијама и Црвеним крстом Србије, у сарадњи са Центром за заштиту жртава трговине људима.

Центар за заштиту жртава трговине људима води евиденцију о броју поступака за идентификацију деце жртава трговине људима, на годишњем нивоу, укључујући и податак о броју одбачених пријава, према узрасту, полу, врсти експлоатације, националној припадности, месту порекла. У 2020. години, на евиденцији Центра за заштиту жртава трговине људима било је укупно 155 деце. У полној структури доминирају девојчице са 76,1%. У петогодишњем периоду забележен је тренд пораста броја деце жртава трговине људима од 38,4%. Удео деце у укупном броју жртава трговине људима у 2020. години износио је 43,3%, што је у границама просека од 2016. године. Доминантан облик експлоатације у трећини (29,2%) случајева је сексуална експлоатација, затим принудни брак са 25% и вишеструка експлоатација са 20,8%. Од укупног броја деце у 2020. години, 87,5% су жртве националне трговине људима, што је карактеристика и посматраног петогодишњег периода. Од јануара до краја септембра 2021. године, Центар је идентификовао укупно 34 жртава, од чега 10 деце. Облик експлоатације који доминира у текућој години, посматрајући период првих девет месеци јесте сексуална експлоатација (4), принудни брак (3), радна (2) и принуда на вршење кривичних дела (1).

Не постоји свеобухватна база са бројем и врстом специјализованих програма и услуга за децу жртве трговине људима, укључујући и податак о услугама које се нуде на нивоу општина. Помак у овој области је Мапирање услуга социјалне заштите и материјалне подршке у надлежности јединица локалних самоуправа у Републици Србији, Тима за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије базе података које у доступне на сајту Тима. У годишњим и статистичким извештајима Центра за жртве трговине људима се наводи која врста институције или организације је упутила жртву али се не елаборира даљи облик нити обим сарадње приликом подршке жртвама. Такође, не постоји свеобухватна база са бројем и врстом стандардизованих и лиценцираних специјализованих услуга за децу жртве трговине људима. Важно је напоменути да оваква база не постоји ни за једну врсту корисника.

У оквиру пројекта „Унапређење простора и могућности за борбу против трговине људима” (Референце: EuropeAid/162620/DD/ACT/RS), ASTRA – Акција против трговине људима је уз подршку ЕУ израдила свеобухватни преглед услуга које у овом тренутку на располагању особама у ризику и жртвама трговине људима. Србија нема јединствени регистар података о доступним услугама и пружаоцима услуга заштите и подршке за жртве кривичних дела са елементима насиља (трговина људима), као ни јединствени административни регистар услуга и пружалаца услуга социјалне заштите (опште и специјализоване) које би могле бити доступне и жртвама трговине људима. Услуге

специјализованих организација доступне су непосредним обраћањем претпостављених или идентификованих жртава, као и упућивањем преко ЦСР и других надлежних институција. Оне су доступне како пунолетним тако и малолетним жртвама, оба пола, држављанима Србије, страним држављанима, као и особама у миграцији и азилу. Само три специјализована пружаоца услуга подршке и заштите за жртве трговина људима покривају територију целе државе (један у јавном и два у невладином сектору) и сви се налазе у Београду, што указује на то да су услуге неравномерно распоређене и неуједначене, што онемогућава или отежава приступ на локалном нивоу.

Велики проблем је чињеница да се средства из буџета града Београда и Републике Србије не издвајају за лиценциране пружаоце услуга у скопу невладиног сектора, тиме се доводи у опасност одрживост доступних услуга. Како је током кризе изазване КОВИД-19 вирусом дошло до блокаде различитих система, укључујући систем социјалне заштите, још више је наглашена потреба и важност улоге организација цивилног друштва. Организације цивилног друштва су на одређени начин преузеле улогу државних институција и установа у протеклом периоду, када је реч о пружању услуга. ЦСР који су пружили одговоре током истраживања, нису на прави начин сврстали услуге и приметно је да је број услуга већи од оног који се наводи у истраживању Мапирање услуга социјалне заштите и материјалне подршке у надлежности јединица локалних самоуправа. Половина пружалаца различитих група услуга социјалне заштите навела је да би жртвама трговине људима биле омогућене/доступне услуге под истим околностима као и другим корисницима којима је услуга намењена. Ово би могло да значи да жртве трговине људима нису носиоци права по себи. У складу са одређењем корисника услуга социјалне заштите у Закону о социјалној заштити они то јесу, али да право на услугу остварују уколико испуњавају (и) друге критеријуме.

Не води се свеобухватна база са подацима о деци жртвама трговине људима која су добила специјализовану помоћ, подршку и смештај, у складу са својим узрастом, тј. услуге посебно развијене за помоћ и подршку деци жртвама трговине људима (психолошка, правна, медицинска, материјална, осигурање безбедности, смештај, реинтеграција у систем образовања, социјална инклузија), на годишњем нивоу, укључујући и податке о врсти пружаоца услуге. Центар за заштиту жртава трговине људима објављује податке о броју, полу, националности, али у објављеним извештајима за сада нема детаља о броју, типу и трајању пружених услуга. Део података је могуће добити од Прихватилишта за децу Београда. Такође, ОЦД које пружају услуге жртвама трговине људима имају своје индивидуалне извештаје и прегледе. Као последица изостанка свеобухватне базе са подацима, није могуће доћи ни до података о просечном трајању подршке и реинтеграције детета жртве у оквиру специјализованих програма и услуга.

Не постоји свеобухватан преглед реализованих програма обуке професионалаца укључених у идентификацију деце жртава трговине људима, на годишњем нивоу, укључујући и број обучених службеника, према институцији, врсти и нивоу обуке. Мноштво обука се спроводи кроз програме институционалне подршке подржане од стране донатора, као и кроз пројекте које финансирају донатори, а спроводе ОЦД, међутим изостанак дубинске анализе о потребама за обуку, типу обука, циљевима, полазницима, онемогућава увид у ефекте оваквих програма на унапређење рада и квалитета услуга. На пример, Мера 1.1. Акционог плана за Стратегију превенције и заштите деце од насиља усмерена је на унапређивање капацитета професионалаца у сектору образовања, социјалне и здравствене заштите, полиције и правосуђа за превенцију насиља над децом. У оквиру те мере, једна од активности је: организовање

обука за запослене у образовно-васпитним установама за рад са децом на заштити од различитих облика трговине децом. Акциони план не наводи прецизно нити са којим узрастом деце су планиране обуке, са којим циљевима, у ком трајању и обиму, нити који број деце ће бити обухваћен и у којим деловима Србије. Сличне непрецизности могу се наћи и код других активности. Постоје и примери конкретније наведених активности. У мери 2.3. Унапређивање компетенција професионалаца за заштиту и подршку деци, активност под бројем 2.3.8. предвиђа израду анализе поступања полиције у случајевима препознавања трговине децом ради вршења кривичних дела. Међутим, с обзиром на то да су као извор финансирања наведена донаторска средства, остаје резерва како ће анализа која је финансирана средствима „ван институције“ бити прихваћена од стране те институције.

32 кластер

Примена малолетничког правосуђа

Препорука из става 65. CRC/C/SRB/CO/2-3

Закон о бесплатној правној помоћи је усвојен у новембру 2018. године. Закон предвиђа да бесплатну правну помоћ пружају адвокатура и службе правне помоћи у јединицама локалне самоуправе. Удружења могу пружати бесплатну правну помоћ само на основу посебних одредаба закона који уређују право азила и забрану дискриминације. У име удружења које пружају бесплатну правну помоћ овим законом је одређено да ће је пружати адвокати. Пружаоци бесплатне правне помоћи, а удружења у оквиру циљева због којих су основана, могу да пружају опште правне информације и попуњавају формуларе, као облике бесплатне правне подршке. Деца у сукобу са законом имају обезбеђену бесплатну правну помоћ, али немају увек деца жртве/сведоци, деца у грађанским судским поступцима и у случајевима кршења права детета у различитим системима.

Подзаконски акти који регулишу спровођење алтернативних мера за притвор и васпитних налога уз Закон о изменама и допунама Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица нису донети ни 12 година након усвајања овог закона. Такође, нису обезбеђени људски, технички и финансијски ресурси за спровођење алтернативних мера за притвор које су доступне у целој земљи. На нивоу земље се недовољно и неуједначено примењују васпитни налози, а на нивоу локалне заједнице не постоје одговарајући програми у оквиру којих се ради како са малолетним учиниоцима кривичних дела (кривично одговорним лицима која су навршила 14 година), тако и са децом у сукобу са законом која су млађа од 14 година. Све ово представља кршење међународних стандарда и разлоге за забринутост.

Постојале су различите пројектне иницијативе у циљу реформе система правосуђа по мери детета у претходном периоду али још увек није пронађено одрживо, системско решење које би било у складу са релевантним међународним стандардима. Позитиван помак представља формирање и активна улога Савета за малолетнике, међутим Савет не прати примену алтернативних мера притвору у својим годишњим извештајима. Такође, 16. априла 2021. године, Министарство правде је формирало Радну групу за израду радног текста Закона о изменама и допунама Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, која је радила на изменама и допунама овог Закона. Јавна расправа о Нацрту закона одржана је од 8. до 28. јула 2021. године, затим је Радна група разматрала пристигле примедбе, предлоге и сугестије. Након тога је Нацрт закона упућен Европској комисији на разматрање, како би се утврдило да ли је он усаглашен са стандардима ЕУ и међународним стандардима.

Поред представника правосудних органа, надлежних министарстава и стручних институција, једна од чланица Радне групе је и директорка Центра за права детета Јасмина Миковић, која је доставила конкретне предлоге Центра за усклађивање појединих одредаба важећег закона са међународним документима.

Правосудна академија у оквиру Програма сталне обуке одржава семинаре на тему „Малолетници као учиниоци кривичних дела и малолетна лица као оштећена кривичним делом“. На семинарима се представљају следеће теме: Материјално право у Закону о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица; избор и изрицање кривичних санкција према малолетницима; Процесне одредбе из Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица и њихова примена у пракси; Европска конвенција о људским правима са освртом на концепт „Правосуђе по мери детета“ као и напомене и разлози за доношење новог Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и заштити малолетних лица у кривичном поступку. Током 2020. године, одржано је 16 семинара на ову тему, на којима је било 490 учесника, у односу на 2019. годину кад је било 15 обука са 716 учесника. Током 2021. године одржано је 30 обука са 1.020 учесника. Током 2020. године, организовано је 3 једнодневна семинара „Високотехнолошки криминал и заштита деце и малолетника (фаза 3)“, са укупно 60 учесника. Током 2019. број ових обука је био дупло већ, одржано је 6 семинара на којима је учествовало 119 учесника. На тему „Породични закон – специјализација из области права детета“ током 2020. године, организована су 3 онлајн семинара са укупно 28 учесника. Током 2019. године, одржано је 12 семинара са 332 учесника. Током 2021. године 7 обука на тему „са 61 учесником. Такође, према подацима доступним на интернет презентацији Правосудне академије, током 2021. године одржано је 5 напредних обука судија на тему „Унапређење права детета у грађанским судским поступцима кроз јачање капацитета судија и стручњака за социјалну заштиту“ у организацији Правосудне академије и UNICEF-а. Одржане су и 4 обуке „Правосуђе по мери детета“ за судије, заменике јавних тужилаца, адвоката, представнике центара за социјални рад и невладиног сектора у оквиру пројекта који Центар за права детета спроводи у сарадњи са Акцијом против трговине људима – ASTRA и Међународним комитетом спаса (IRC) у сарадњи са Правосудном академијом, чији се наставак планира за наредну 2022. годину.

33 кластер

Деца жртве и сведоци злочина

Препорука из става 67. CRC/C/SRB/CO/2-3

Закон о изменама и допунама Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица који садржи одредбе о заштити деце оштећених и сведока у складу са међународним стандардима није усвојен. У тренутку писања извештаја (новембар 2021. године) Предлог закона се није нашао у скупштинској процедури. Закон би требало да буде усклађен са Закоником о кривичном поступку, Законом о прекршајима и Законом о извршењу кривичних санкција. Поред тога, предвиђено је прецизирање одредба у циљу усклађивања са међународним конвенцијама којима се штите права детета, као и обезбеђивање ефикасне примене васпитних мера. Министарство правде формирало је Радну групу за припрему предлога Закона о изменама и допунама Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, у априлу 2021. године. Радна група је одржала четири састанка са циљем припреме предлога Закона након чега је одржана јавна расправа о Нацрту закона (од 8. до 28. јул 2021. године). Затим је Радна група размотрила пристигле примедбе, предлоге и сугестије за унапређење Нацрта закона, који

је након тога упућен Европској комисији, како би се размотрило да ли је усаглашен са међународним и стандардима ЕУ.

Позитиван помак у овој области представља усвајање Националне стратегије за остваривање права жртава и сведока кривичних дела у Републици Србији за период 2020-2025. године са припадајућим Акционим планом за спровођење Националне стратегије. Овај документ представља битан корак у процесу стратешког унапређења положаја појединих категорија жртава, па тако и заштите деце жртава и сведока кривичних дела. Циљ усвајања овог стратешког документа јесте да се свим жртвама и сведоцима кривичних дела обезбеди адекватан ниво процесних права, системска, стручна и доступна помоћ и подршка и посебан ниво заштите, и то нарочито рањивим категоријама жртава. Деца су препозната као посебно рањива категорија жртава, која поред мера заштите које уживају све жртве кривичних дела, имају на располагању и посебне мере као што су могућност аудио-визуелног снимања интервјуа са дететом и прихватљивост таквог снимка у поступку извођења доказа, у складу са законом; постављање привременог заступника у ситуацијама када је то неопходно; као и постављање пуномоћника ради остваривања права детета на правну помоћ и заступање. Иако ове гаранције постоје још од усвајања Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, у пракси су уочени проблеми у њиховој примени, и тако Стратегија наглашава да је у наредном периоду потребно сагледати доследну примену нормативног оквира у пракси, уочити евентуалне недостатке и утврдити активности за превазилажење недостатка; усвојити измене Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица; као и континуирано пратити примену мера заштите и подршке деци жртвама у пракси.

Стратегија предвиђа да ће се у року од 30 дана од дана усвајања документа, за потребе координације, праћења и унапређења мреже бити основано Координационо тело за подршку жртвама и сведоцима. Помак представља формирање овог тела крајем априла 2021. године. Међутим, одржан је само један састанак овог координационог тела почетком септембра 2021. године.

Деца оштећени и сведоци у кривичном поступку не добијају подршку, ни из буџета Републике Србије, а ни из пројектних средстава. Ово питање би такође требало уредити изменама и допунама Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица како би се пронашло одрживо решење за подршку деци оштећенима и сведоцима кривичних дела у циљу смањења секундарне виктимизације и превазилажења претрпљене трауме.

Смернице за правосудне органе за поступање са децом у кривичним поступцима у складу са међународним стандардима, припремљене су кроз пројекат који је спровео UNICEF, IPA 2013. Не постоји континуирана мултисекторска обука за све стручњаке који раде са децом оштећеним и сведоцима у кривичном поступку (судије, тужиоци, полиција, адвокати, стручњаци центара за социјални рад, пружаоци услуга).

Позитиван помак представља активна улога Савета за малолетнике на промовисању права деце жртава и сведока у кривичном поступку, међутим Савет и даље не прати примену мера заштите деце оштећених и сведока у кривичном поступку у целој земљи на годишњем нивоу.

Праћење претходних закључних запажања и препорука Комитета о Факултативном протоколу о деци у оружаном сукобу, препорука из става 71. CRC/C/SRB/CO/2-3

Праћење претходних закључних запажања и препорука Комитета о Факултативном протоколу о продаји деце, дечијој проституцији и дечијој порнографији, препорука из става 69. CRC/C/SRB/CO/2-3

Ратификација међународних инструмената за заштиту људских права, препоруке из ставова 73. и 74. CRC/C/SRB/CO/2-3

Република Србија је међу првим државама потписала Трећи факултативни протокол уз Конвенцију о правима детета о поступку по представкама (комуникацијским процедурама), али Протокол још увек није ратификован.

Продаја деце и даље није експлицитно прописана као кривично дело у Кривичном законнику.

Не постоји ни свеобухватни преглед реализованих програма обуке професионалаца укључених у идентификацију жртава продаје деце, дечије проституције и трговине женама у сексуалне сврхе у ромским заједницама; на годишњем нивоу, укључујући и број обучених службеника, према институцији, врсти и нивоу обуке, као ни преглед броја и врсте специјализованих програма и услуга за децу жртве продаје деце, дечије проституције и трговине женама, укључујући и податак о услугама које се нуде на нивоу општина.

Не постоји свеобухватни преглед броја случајева продаје деце, дечије проституције и трговине женама у сексуалне сврхе у ромским заједницама; на којима су координисано сарађивали органи, јавне службе и организације цивилног друштва које се баве заштитом права детета, на годишњем нивоу, укључујући и према полу, узрасту, националној припадности, месту порекла, врсти експлоатације, типу органа/организације укљученог у координисани рад.

Такође, не постоји свеобухватни преглед броја поступака за идентификацију жртава продаје деце, дечије проституције и трговине женама у сексуалне сврхе у ромским заједницама; на годишњем нивоу, укључујући и податак о броју одбачених пријава, према подносиоцу пријаве, узрасту, полу, врсти експлоатације, националној припадности, месту порекла, на годишњем нивоу.

Не постоји свеобухватан преглед броја жртава продаје деце, дечије проституције и трговине женама које су добила специјализовану помоћ, подршку и смештај, у складу са својим узрастом, тј. услуге посебно развијене за помоћ и подршку жртвама продаје деце, дечије проституције и трговине женама (психолошка, правна, медицинска, материјална, осигурање безбедности, смештај, реинтеграција у систем образовања, социјална инклузија), на годишњем нивоу, укључујући и податке о врсти пружаоца услуге. Нема ни података о просечном трајању подршке и реинтеграције детета жртве у оквиру специјализованих програма и услуга. Није могуће наћи свеобухватану евиденцију о броју и врсти стандардизованих и лиценцираних специјализованих услуга за децу жртве продаје, дечије проституције и трговине женама.

Такође, не постоји свеобухватни преглед броја и врста превентивних програма спроведених у ромској заједници, посебно програма које спроводе ромске организације,

укључујући и податак о броју учесника, врсти програма, месту спровођења, организацији/служби која је спровела активности, висини средстава уложених у програме.

Када је у питању број притужби за непружање услуга социјалне заштите ромској деци, деци избеглицама и тражиоцима азила, интерно расељеној деци, деци мигрантима и деци погођеној миграцијама делимично се могу пронаћи у годишњим извештајима објављеним на интернет страницама Заштитника грађана и Повереника за заштиту равноправности. Извештаји Повереника за заштиту равноправности пружају преглед дискриминаторних поступака по разним основама и пред широким кругом јавних институција, пружалаца услуга.

Делимично је доступна база специјализованих услуга за децу жртве трговине људима доступних на локалном нивоу. Такође, извештај Мапирање услуга социјалне заштите и материјалне подршке у надлежности јединица локалних самоуправа у Републици Србије, даје преглед одређених врста услуга и подршке за ову категорију корисника, на локалном нивоу.

И даље не постоји преглед броја и врста специјализованих програма и услуга за децу жртве злочина почињених према Факултативном протоколу, као ни преглед броја и врста стандардизованих и лиценцираних специјализованих услуга за децу жртве злочина почињених према Факултативном протоколу. Не воде се ни евиденције о деци жртвама злочина почињених према Факултативном протоколу која су добила специјализовану помоћ, подршку и смештај, у складу са својим узрастом, тј. услуге посебно развијене за помоћ и подршку за децу жртве злочина почињених према Факултативном протоколу (психолошка, правна, медицинска, материјална, осигурање безбедности, смештај, реинтеграција у систем образовања, социјална инклузија), на годишњем нивоу, укључујући и податке о врсти пружаоца услуге. Као последица тога није могуће доћи ни до података о просечном трајању подршке и реинтеграције детета жртве у оквиру специјализованих програма и услуга.

На дан писања овог извештаја (новембар 2021. године), изјава дата приликом ратификације Факултативног протокола није промењена и усклађена са Законом о војној радној и материјалној обавези. Међутим, измена Закон о војној, радној и материјалној обавези донела је извесне новине и прописује да лице постаје регрут у календарској години у којој навршава 18 година. Даље, прописано је да регрутна обавеза, такође, настаје у календарској години у којој држављанин Републике Србије навршава 18 година. Претходно наведено унапређује положај детета и штити његова права кроз забрану регрутовања пре него што постане пунолетна особа. Кривични законик не прописује кривично дело регрутације деце од стране недржавних оружаних група.

Није извршена измена Кривичног законика ради успостављања и вршења универзалне надлежности над свим кривичним делима почињеним према Факултативном протоколу.

Не постоји свеобухватна база дугорочних програма и услуга подршке за сву децу жртве кривичних дела почињених према Факултативном протоколу, укључујући ромску децу, децу избеглице и тражиоце азила, интерно расељену децу, децу мигранте и децу погођену миграцијама, без дискриминације, укључујући специјализоване услуге, по општини, полу, узрасту, врсти кривичног дела, врсти експлоатације.

Држава није преузела неопходне мере како би се отклонили недостаци и како би остварила дате препоруке. Екстратериторијална судска надлежност Републике Србије подлеже критеријуму двоструке инкриминације.